

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ÖNYARGIMIZ ÖZGÜRLÜK

ALİ KÜREK

KARA BROŞÜR DİZİSİ

1

ÖNYARGIMIZ ÖZGÜRLÜK

TOPLUMSAL DEVRİM ÜZERİNE
BİR YAKLAŞIM

ALİ KÜREK

KARA BROŞÜR DİZİSİ : 1

KARA YAYINCILIK :

Piyerloti Cad. Silahtar Mektebi Sok.
Ahmet Bostancı Han No: 7

Çemberlitaş / İstanbul

KASIM 1987 İstanbul

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Baskı : Gül Matbaası

19. Yüzyılın büyük devrimi Paris Komünü ve 20 yüzyılın büyük devrimci girişimleri, Rus, İspanyol devrimleri başarısız oldular. Büyük örnekler bıraktılar geriye ama; bu, onların başarısız olduğu gerçeğini gözardı etmemizi sağlamaz.

Bir devrim niçin başarısız olur? Çok şey söylenebilir böylesi bir soru üzerine. Nesnel koşullar, öznel koşullar, stratejik ve taktik hatalar, öncü bir partinin yokluğu ya da öncü bir partinin varlığı gibi. Ama yine de devrimci girişimin başarısızlığı bir olgu olarak öylece durur.

Başarısız olmuş bir devrime bakarak neden başarısız olduğunu ya da nasıl başarılı olabileceğini söylemek, hele aradan bir hayli zaman geçtikten sonra pek zor değildir. Bu, dışarıdan seyredilen bir boks maçında boksörlere taktik vermeye benzer. Ama muhtemeldir ki ringdeki biz de olsak biz de dayak yiyecektik.

Devrimler, toplumsal olaylardır. Kimse Ravachol'un, "Çakal" Carlos'un ya da Andreas Beader'in bir eyleminden "devrim girişi", "devrimci dalga" şeklinde söz etmiyecektir. Çığ gibi birleşen topluluklara ilişkin bir kavramdır devrim. Yani, binlerce ve milyonlarca insan, kökenleri ekonomik, ahlâki, siyasal, kültürel vb. olabilen, bunca çeşitli ve çok yönlü sorunlar, istemler koyar önlerine, bu istemlerini gerçekleştirmek ya da istemediklerini yok etmek için dökülürler sokaklara.

Çoğu zaman en sakın bilimsel kafa, en coşkulu yürek, hatta kendisi, kendi için sürekli bir devrim yaşayan devrimci militan tipi bile öngöremez devrim dalgasının ne zaman çarpacağını. Ama mutlaka, bir şekilde gelir, çarpar ve, gider. Gider mi dedim? Evet öyle dedim, gider. Çünkü bugüne kadar böyle oldu. Geldi, kardeşliğin, ~~mülksüzlüğün~~, özgürlüğün muhteşem havasını çarptı yüzümüze, yaratıcılığı ile doldurdu ciğerlerimizi ve biz kaçırmamak için elimizden, ne kadar demir yumruk da yapsak, ellerimiz, parmaklarımız tek tek açıldı, yumruğumuz çözüldü, o gitti. Yeniden ve yeniden böyle oldu. Bu durum, tarihçilere, sosyologlara en ciddi-sinden bilim adamlarına, aydınlara fakat en acıklısı "eski devrimcilere" "ders" oldu. Hala "sabit fikirlerinde" ısrar eden devrimciler "muharip gazi" olma durumundan kurtulma çabası verdiler. Her

seferinde daha zor oluyordu, bin atının akınlarda çocuklar gibi şen olduklarını yeni kuşaklara anlatmak.

"Ders alanlar" devrim girişimlerini otopsi için yatırdılar masaya, daha ölmemişti, can çekişiyordu, kötü durumdaydı, yaralıydı, yaşam doluydu belki de. Ama onların kararı karardı. Otopsi yapacaklardı. Donmuş kafalar için donmuş sonuçlar çıkaracaklardı. Devrimler başarısızlığa mahkum girişimlerdi, toplumsal şizofreniydi, bütün devrimlerin tarihi bunu gösterirdi, devrimler kendi çocuklarını yedi. Daha başkaları kalabalıkların her türünden korkmayı öğretmeye çalıştı devrimcilere. Buna da kitle psikolojisi falan dediler. "Nesnellikleri" kör etti gözlerini. Paris komünarlarını, 1917 Rus işçilerini, 1936 İspanyol işçi ve köylülerini; Mussolini ve Hitler'in takipçileriyle aynı kefeye koydular. Bütün yaşamın kapitalist dünya sisteminin teknolojik, ekonomik ve ahlâki yapısı icabı totaliter olduğu bir çağda, suda yaşayan ve suyu farketmeyen balık misali totalitarizm eleştirileri ile devrim eleştirilerini birleştirdiler. Bütün devrimleri totaliter olmak kaderine mahkum ettiklerini düşündüler. Fakat yazılan onca cilt kitap, onca makale, bir o kadar söylev babaannemin tek bir cümlesiyle ifade edilebilirdi: "Böyle gelmiş, böyle gider."

Yukarı da da söyledik, devrimler zaten böyle gitmesini istemeyen binlerce, milyonlarca insanın toplumsal eylemleridir dedik. Ne oldu böyle olunca, o kadar cilt, o kadar makale filan? Onlar öyle bir yerde dura dursun, böyle gitmesini isteyenlerin, teslim olmak isteyenlerin içini rahatlatınsın. Bir teori ne kadar güzel ve tam olursa olsun insanların "sağolun kullanmıyorum" tepkisi karışısında yapabileceği bir şey yoktur. Ve o kadar güzel ve tam da değildi. Milyonlarca insan böyle gitsin istemiyorlarsa böyle gitmemesini sağlamanın yollarını, "nasılı"ını arıyacaklardır. Bir daha bir daha arıyacaklardır. Bir araya gelen ve istemlerini dışa vuran milyonlarca insan tarihi yapma olanağından yoksunsa, kendilerini tarihsel dertlerinden, belalarından ve sorunlarından kurtarma şansına sahip değilse; tarihi, başka birileri ya da başka "biri yapıyor demektir.

Tarih, bir yanıyla da bizim ona atfettiklerimizdir. Kimine göre sınıf çatışmalarından, ulusların çatışmalarından, doğanın hakimiyet altına alınmasından ibarettir. Ama her seferinde ona, bütün bunları biz atfederiz. Bütün bu atıfları doğrulayacak ve bütün bu atıfları yalanlayacak yeterli kanıtlar bulabiliriz, tarihsel olguların sonsuz çeşitliliğinde. Tarihe kimliğini vermek bizim elimizdedir çünkü. Ve bütün bu atıflarda bulunanlar sınıf çatışmalarından, ulus çatışmalarından, doğanın ezilmesinden birer fırça vurmuşlardır tarih mozayigine. En karmaşık felsefi sistemler bile filozofların istemlerinden bağımsız olarak kurulmaz. Tarih için de bu böyledir, ister istemez kendini yapanın rengini taşıyacaktır.

Devrim, döngüsel hareketin döngüsel genişleme ve üretimin karşısıdır. Devrim kendisini isteyen bunca insanın yaygın, kendiliğinden patlak veren bulaşıcı hareketi olmakta devam ettiği sürece her şeyin böyle gitmemesinin tek yolu olarak kalacaktır. Devrim kendi boyasını vurmak isteyecektir tarihe, ama bir daha dökülmek üzere. Hiç bir devrimde devrimi oluşturanlar bir Robespierre, bir Stalin, bir Mao bir Humeyni ile yeniden ve yeniden karşılaşmak için yaşamlarını ortaya koymadılar. Devrimciler için bunca hüsrandan sonra sorun, termidorların olmadığı devrimler yaratmaktır. Açlık, sefalet, kölelik, aşağılanma, hepsi ama hepsi elimizden alındığını bile hissetmediğimiz, hatta öyle bir kavrama sahip olmadığımız zamanlarda elimizden alınan özgürlüğümüzün, onu elimizden alanların yerine koyduklarıdır. Ancak özgürleştirmizde, özgürlüğü fethettiğimizde, tarih özgürlüğün fethi için dövüşülen bir süreç olarak tanımlanabilir, o zaman onu biz yapmış oluruz.

Devrimlerin de tarihi vardır. Ayağımızın neden her seferinde sürçtüğünü biraz eski sürçmelerimizden biraz da yeni hareketlerimizden ve düşüncelerimizden anlıyacağız. Tarih sadece "eğer"lerle bakılabilecek bir süreç değildir. Ama yine de devrimci, başarısız devrimlere bakarken "eğer"lerden kurtulamaz. Her başarısız devrim kaçırılmış bir fırsattır çünkü. Eğer Rus devrimi Almanya'da gelişen bir devrimle birleşseydi, eğer Paris Komünü Fransa'nın başka şehirlerindeki devrimci potansiyelle desteklenebilseydi, eğer

1936'da İspanyol devrimcileri yeterince hızlı davranıp Franco'nun Fas'tan İspanya'ya geçişini engelleyebilselerdi, eğer, eğer, eğer.

Fakat, bu eğerli spekülatif düşünüşün bir değeri varsa da sadece böyle bir spekülasyon dizisiyle oynamak bizi sonsuz "eğer" önermeleri içinde boğabilir. Böylesi bir spekülatif akıl yürütme bizi istediğimiz dönüşümün —devrimin— bütünsel bir kavranışından uzaklaştırmak için değil, ona yaklaştırmak için kullanılmalıdır. Yukarıda sayılan bütün devrim girişimlerinin başarı şansı vardı, hiç biri "gökleri fethetmeye" girişme nişti. Kaldı ki gökler de fethedilebilir. Bu sadece onca insan devrim için dövüştüğünden dolayı bile böyledir. Kendisi için dövüşülen her devrimin kazanma şansı vardı ve vardır. Tarihe bugünden yapılan her bakış onu, bir zorunluluklar dizgesi olarak görme eğilimindedir. Bizim elimizde, kendimiz doğmadan önceki dünyaya bakma şansı olsaydı, daha birbirleriyle tanışmamış olan anne ve babamızın tanınmasına dahi bir zorunluluk olarak bakardık. Evet, "eğer"li düşünce yararlı olabilir, ama bütün "eğer"leri sormaksızın da onlardan görece bağımsız bir devrim perspektifine ulaşabiliriz.

Devrim bütün anlam ve değerini, ezilen yönetilen ve sömürülenlerin alışlagelmiş gidişattan sıyrılarak kendilerini farklı özneler haliinde oluşturmalarından ya da bu yolda giriştikleri çabadan alır. Devrime tarihin bize zorunlu olarak hediye edeceği bir olay olarak bakılmıyorsa, devrim, birey ve toplulukların istemleri üzerine oturacaktır. Bu istemler ise sadece ve sadece istem oldukları için değerlidir. Onların "nesnel" gerçeklere uyumlu olması, "tarihin aşamalarının" gereği olması ve beklentileri; birilerinin, ya da bir "öcü partinin" bir yerde oturup karar verebileceği şeyler değildir. Bir parti, ülkesindeki devrimini "demokratik devrim" olarak "Bilimsel" bir şekilde saptadı diye o ülkede meteliksizlerle başka ama bambaşka bir devrim yaratamayacağı söylenemez. Geçmiş ve şimdiki, gelişim ve durum birbiriyle sıkı ilişkilere sahiptir. Bir devrimci girişimi oluşturan insanların istemleri, o insanların tarihinden, ahlakından, kültüründen, ekonomik durumundan vb. bağımsız değildir. Bu anlamda bir devrim girişiminin programı, kuramsal olmayan, yazılı da olmak zorunda olmayan bir tarzda

devrim dalgasını oluşturanların istemlerinde yatar ve ondan başka bir şey değildir. Hiç bir parti programı, bilimsel hiç bir metin meteliksizlerin istemlerinden daha radikal istemler geliştirememiştir, aksine bugüne kadar onları, devrimin kendine göre saptadığı "aşamalarıyla" sınırlamaya, gemlemeye çalışmıştır. İki yönlü düşünülebilir; devrimci dalgayı oluşturanların ve onun öz-örgütlerinin bütün istemleri gerçekleşebilir; yani "öznel" yönelişler, izlenen çizgiler onu gerçekleştirebilir ya da başarısızlığa uğratar. Çünkü onlar gerçekleşebilir şeyler isterler. Bu, devrimci dalgalar "gerçek" şeyler isterler anlamına gelmez, yeni gerçeklikler kuracak güce sahiptirler anlamına gelir. Bu anlamda, hiç bir devrim dalgası "gökleri fethetmekle" bu iki sözcüğe verilen anlamla, yani abesle iştigal etmez. Devrim gerçekleşebilir.

Bugüne kadar gerçekleştirilen devrim girişimleri onca insanın ölümcül ileri atılışının nedenlerini, bu atılıma değecek olan istemleri ortaya koyunuştur. Devrim dalgaları olgağanüstü atılışlarını herhangi bir asgari program, azami program vb. için ortaya koymalar. Bütün devrim dalgalarında ortak olan, yöneten-yönetilen, sömüren-sömürülen, ezen-ezilen ayrımının ortadankalktığı bir dünya istemidir.

Fakat sorun da burada çıkmaktadır. Bunca atılım bu istemleri bugüne kadar gerçek kılamamışsa, nasıl bir atılım gerçek kılabilir? Bunları gerçek kılmanın olanakları nasıl bir dinamikte yatmaktadır?

BİLİNEBİLECEK OLAN

Herşeyden önce şunun söylenmesi gereklidir: Hiçbir kuramsal belirleme başarılı bir toplumsal devrimin yolunu çizemez, programını oluşturmaz. Bazen muhteşem kuramlar küçük devrimler ortaya çıkarabildiği gibi, bazen de sınırlı kuramsal malzemeye sahip güçlü devrimler ortaya çıkabilir. Ama bütün bunlar kuramların ya da kuramsal yaklaşımların ölü doğmuş ya da ölüme mahkum şeyler olarak doğmasını zorunlu kılmaz. Kuramlar, toplumsal hareketlere binbir yoldan sızar, çevrelerinde tartışma yaratır ve üstelik yararlı olabilmeleri için kabul edilmeleri de gerekmez,

bu yararlılık antitezler üretilmesi şeklinde de olabilir. Liberter hareket tarihi boyunca çeşitli kuramlar ortaya koymuştur. Ama Liberter hareketin yapısı sonucu bu kuramlar, insanlara sahip düşünceler değil, düşüncelere sahip insanlar olarak ortaya çıkıyordu.

Bütün kuramlar, kendilerini oluşturanların, önyargıları, heyecanları, deneyimleri gibi ölçülemez, "nesnel" ölçülere vurulamaz derinliklerinde bulur kökenlerini. Devrime yönelik devrimci hedefler içeren kuramlar ise, bütün bunlarla birlikte yukarıda sözünü ettiğimiz temel istemler –devrimci toplumsal hareketlerin temel istemleri–'de bulacaktır önyargılarını. Bu nedenle liberter toplumsal devrimcinin, toplumsal devrime ilişkin kuramsal çerçevesini oluştururken üzerinde duracağı temel önyargılar az çok belirlidir. Yöneten-yönetilen, sömüren-sömürülen, ezen-ezilen ayrımlarının yokedilmesini isteyen ve özgürlüğü hedeflediklerini dile getiren toplumsal devrim dalgaları bütün bunları gelecekte, ileride, daha ileride falan değil, hemen şimdi istemişlerdir. Liberter toplumsal devrimci de bunu istemektedir. Sorun uzun vadede "genelleşmiş bolluk toplumu", "ara aşainalar", "torunlarımızın rahat etmesi" sorunu vb. değildir. Devrime atfedilen "kurtuluş" istemi, bireyler olarak bizim "zamanımızda" gerçekleşebilir bir "kurtuluş" olmalıdır. Yoksu "uzun vadede hepimiz ölmüş olacağız."

Öyle ise liberter toplumsal devrimci için, sorun, konulan önyargılı hedeflerle, o hedeflere ulaştırılabilecek yol ya da yolları tartışma sorunudur. Bu kuramsal belirleme tartışmalarını yanlışlanabilir nitelikte oluşturarak –dinsel ve kimi bilimsel metin iddialarının aksine– yaygın ve daha yaygın zeminlerde sürdürmek sorunudur. Ön yargı ya da istemlerin yanlışlanabilir şeyler olmadığı açıktır. Özgürlük isterim ya da istemem, otoriteye karşı çıkmak isterim ya da istemem, ama şurası açıktır ki istemlerimizde birleştığımız insanlarla otoriter olmayan bir düşünsel iletişimi bu tür bir zeminde kuramayız.

Fakat bir kuramlaştırma çabasına girişmeden önce bilinmesi gereken başka bir nokta daha vardır. O da hiç bir kuramın sonuç garantisine sahip olmadığıdır. Toplumsal devrim alanında kuramlar, istemleri aynı olan ya da benzerlerinin iletişim araçlarından

biridir. Gerçekliği değiştirirken ürettikleri ve gerçekliği değiştiren kendisini de değiştirdikleri araçlardan biridir.

Öte yandan 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişen ve kuram sorununa yapılan kaba ve ince yaklaşımlar anti-otoriter devrimci perspektiflerin yayılmasına önemli darbeler vurmuştur. Bu yaklaşımlardan en temel olanlarından birine göre "kuramlar kitleleşemez". Açıktır ki kuramların yapısına çok bağlıdır bu durum. Marksistler günde 8-10 saat çalışan işçinin kuramsal bir etkinlik yürütemeyeceğini bunun bir parti tarafından yapılabilceğini ileri sürerler. Ama ataları Karl Marx "Kapital"inin önsözünde, 19. yüzyılın işçilerinin kuramsal kavrayışlarının gücünden etkilendiğini yazmaktadır. O işçiler ki günde en az 12-14 saat çalışıyorlardı! Şüphesiz bu durumda "gelişen kitle iletişim araçları"nın büyük olumsuzluk etkisi vardır. Ama kitle iletişim araçlarının etkisini yok etmeye yönelmeyen hiç bir perspektif anti-otoriter toplumsal devrimin yoluna giremez. Devrim ise bugünden başlaması beklenen bir süreçtir. Özgürlüğü hedefleyen bir devrim tasarımı bugünden yeni yaşam biçimlerini oluşturmaya yöneleceğine göre, tekbiçimleştirici iletişim aygıtlarının etkilerini en azından kendi alanında yok etmeye yönelerek kendisi yaygınlaştığı ölçüde kuramsal tartışmaların yaygınlaşmasına da yeni bir balıç yaratabilir. Bu durum, kuramlara ve kuramların içinde yaygınlaşabileceği toplumsal devrim hareketine bakıştan bağımsız değildir. Kitle iletişim araçlarının biçimlendirişinden köklü bir kurtuluş totaliter eğilimlerin düşüncesizleşmeye yönelttiği meteliksizlerin düşüncüyü yeniden yakalayıp geliştirdiği bir hareket içinde gerçekleşebilir. Devletler ve toplumlar arasındaki bağ da giderek azalmakta, devlet gökler katına çıkmaktadır. Şüphesiz robotların üretim sorununu yüklediği bir çağa hazırlanan devlet, arka bançelerin çocuklarının düşüncesiz olmasını isteyecektir.

Elinizdeki broşür, toplumsal devrimin "liberter programı" olsun diye yazılmadı. Toplumsal başkaldırının çeşitli alanları arasındaki bağlantılara, bunların ayrılış ve içiçe geçişlerine muhtemel liberter yaklaşımlardan biri olarak yazıldı. "Kurtuluş"u gerçekleştirebilir kılacak yolların aranmasıdır bu broşür.

DEVİRİMLER—DENEYİMLER

Buraya kadar oluşturduğumuz soruyu daha net olarak yeniden kurmakla başlayalım işe.

Devrimler neden otoriter yapılanmalarla son buldular?

Otoritesiz bir toplumsal yaşamla sonuçlanabilecek devrimci dinamik nasıl güçlendirilebilir ve güçlerini nereden alır?

Çok cevaplı sorular bunlar ve cevaplardan bazıları üzerinde durulabilir ister istemez.

Batılı tarihin tuzağına düşmek olduğunu bir an bile unutmaksızın Büyük Fransız Devrimi ile (Devrimler orada başlamaz) başlayalım işe.

Başka bir unutulmaması gereken nokta da bu deneyimlere yapılan yaklaşımın bir ön gereklilik varsayımı ile birlikte yapıldığıdır. Bu varsayım, kuranın "kitleleşebilmesi" ve toplumsal devrimin gerçekleşebilmesi için meteliksizlerin kuramsal sorunları da enine boyuna tartışabildiği devrimci ortamların yaratılması gerekliliğidir. Antik-yunan toplumu karmaşık düşünsel yapıya, dar bir zemin üzerinde değil "diyaloglar" üzerinde kurmuştu. Bu anlaşılmadıkça devrim deneyimlerine yapılan yaklaşım anlaşılmaz kalacaktır.

Büyük Fransız Devrimi, bütün devrimler gibi gizemli bir hava taşır. Dışa vuran korkunç enerji, olağanüstü yaratımlar, yeni biçimler. Kadınların alışılmamış etkinliği, özörgütler. Özörgütler adını verebileceğimiz oluşumların çarpıcı bir örneğini görürüz 1789'da: Paris Komünü. Federalizmin savunucusu olan ve 44.000 yerel komünle federalizm doğrultusunda işbirliğine yönelen Paris Komünü, gerçekte bu çizgisiyle iktidar kavramını 44.000'e bölecek yani sonuçta iktidarı atomize edecek bir çizgi olan federalizmi taşıyordu.

Orta çağlardan beri varolan komünü, kendiliğinden patlamalarıyla, organik ve hiyerarşik bir gelişime sahip olmayan, devleti atomize edecek devrimci bir yapıya dönüştüren "kitleler" istiyordu bu sonucu. Fakat 18. yüzyıl sonları Fransız toplumunda bütünlüklü alternatifler de vardı. Federalizm, bütünlüğü içinde taşıyan bir kavramdır. Birlik fakat çeşitlilik içinde.

Oysa 18. yüzyıl sonları fransası kapitalistleşme sürecindeki gelişkinliği bakımından, dünyanın ikinci gelişmiş ülkesiydi. Varolan bütün toplumsal örüntü kapitalistleşme sürecinin çarpıcı merkezileşme damgasını taşıyordu. Büyük üretim birimleri çoktandır belirmiş, Fransa dünyanın bir çok yerine, özellikle lüks tüketim malları ihracında önemli bir yere oturmuştu. Kapitalist üretim daha çok kâr için daha çok standardizasyona ve daha çok merkezileşmeye gerek duyuyordu.

Aydınlanma düşüncesi bu gelişmeyle uyumlu bir düşünceydi. Zorunlu değildi böyle bir uyum, ama vardı. Bu düşünceye göre nasıl insanlar doğal durumlarında birbirlerinin boğazına sarılırlarsa federe komünlerde de böyle yaparlardı. Gerek insan gerek komünler için bir yüksek hakeme ihtiyaç vardı. Ama bu hakem de bir kere oluşunca komünlere de gerek kalmayacaktı. Katolik kilisesinin, zihinleri standardizasyon çabası, Aydınlanma düşüncesiyle yeniden ortaya çıkan, yaşamı standardizasyon çabası yanında solda bir sıfır gibi kalır.

Toplumsal devrim hareketi içinde ise kendiliğinden hareketi dizginlemeye, güdülemeye çalışan, ulus-devlete yönelen bütün karşı devrimci partiler, federalizme karşı canhıraş mücadelelerinde aydınlanma düşüncesinin cephaneliğini kullanıyorlardı. Jirondenler, Jakobenler ve her türünden karşı devrimci parti için geçerliydi bu durum. Üstelik bu düşünce binbir yoldan yıllardır sızmıştı toplumun her kesimine ve federalizm düşüncesi ulus-devlet ve ilerleme ikilisi karşısında cılız kalıyordu. Gerçekleşebilir bir boyutta değil, sanki "4. boyutta" seyrediyordu. Partiler ise soylunun kulu olmaktan kurtulmuş, "Kendi" olma noktasına gelmiş insanlara "Yurttaş" olmayı öneriyordu.

Cılız kalıyordu federalizm, çünkü bir yandan federe olmayı önerirken diğer yandan "Fransız" olmaktan dem vuruyor, bir yandan ademi-merkeziyetçi bir yapıya giderken öte yandan da büyük pazarlar, merkezi düzenek, ulusal gümrük vb. lerini gereksinen üretimin kapitalist tarzına saldırmıyordu. Herhangi bir mülksüzleştirme perspektifine sahip değildi ve bu durumuyla kendi politik önerisiyle açıkça çelişiyordu. Kimilerine göre Fransız devriminde mülksüzleştirme perspektifinin yaygın olmayışı

bir kaçınılmazlığın, devrimin "burjuva niteliğinin" bir sonucudur. Başta da söyledik yine söylüyoruz, bir olay olup bittikten sonra onu zorunluluklar dizgesi olarak görmek mümkündür, ama durum bu değildir. Fransa, toprakları mülksüzleştirme düşüncesini "burjuva devriminden" yüzyıllar önce dahi tanıyordu. Daha 13. yüzyıl ortalarında Fransa kendi "korkunç mülksüzleştiricilerini", "Pastoreaux" hareketini tanıyordu. Yahudi tüccarlar, ruhban takımı, burjuvalardaha o zaman başlanıştı mülksüzleştirilmeye.

Oysa federalizm savunusu, üretimin kapitalist niteliğine saldırmıyor ve hal böyle olunca çapraza düşüyordu. Bir çok düzlemde aydınlanma düşüncesinin cephaneliğinden şilahlanan devrimci "kitleler" ise "politik" düzeydeki federalizm yönelişleriyle, düşünsel çelişiklere balıklama dahiıyorlardı.

Federalizm savunurlarının kafasını karıştıran en önemli etkenlerden biri monarşiye karşı muhalefetin bir ilerleme çizgisi içindeymiş gibi algılanmasıydı. Onlara göre bu tek bir çizgiydi ama içinde daha geride ve daha ileride olanlar vardı. Jirondenler geride Jakobenler ortalarda, Hebertist kanat (henüz ortada da yoktular) biraz ileride ve federalistler en ileride. Muhalefeti bir düşünce çizgisi içinde görmek ve bu düşünce çizgisinin aydınlanma geleneğinin sürdürücüsü olması, federalistlerin tarihlerinin bol bol örneğini sunduğu mülksüzleştirme hareketlerini akıllarına bile getirmemeleriyle sonuçlandı. Çünkü bu mülksüzleştirici hareketler dinsel birlafza sahip olmaları anlamında değil ama düpedüz dinsel geleneğin içinde görülüyorlardı. Bu durumda federalistler, onlardan öğrenebilecekleri şeyler olduğu gerçeğini unutuverdiler.

Aydınlanma düşüncesi böylece kısmen de olsa etkisi altına aldığı başkaldırıları bir noktadan yakalıyor, hizaya sokuyor ve yine aynı düşüncenin politik alandaki en tutarlı savunucuları, federalistleri yere vuruyorlardı. Federalistler de ilerleme düşüncesini kabul ederek, geleceğin bugünden daha iyi olacağını söylerken, bugünün olumlamasını yaptıklarının farkında değillerdi. Öyle ya ilerleme düşüncesi geçmişten bugüne bir gelişmeyi varsayar, dolayısıyla en kötü haliyle bile bugün, geçmiş "tarihsel dilimlerden" daha iyidir. Geleceğe bir köprüdür. Yani bir anlamda yapılan bugünün olumlamasıdır. Gözleri ileri dönük olan bütün Fransız mu-

halifleri ve federalistler dönüp de geriye hiç bakmadılar. Oysa orada kapitalist gelişmenin zorunlu olmadığına kanıtları yatağuruyordu. "Nesnelerin" gelişmesine kapıldılar.

Jironden ve Jakobenlere gelince, onlardan da tutarlı, bütünsel, olanı kazandı. İktidar açıktır ki kazanan için bütünüleyici bir alettir. Ama bu tarz bir bütünleme tek başına yeterli garanti veremez. İdeolojik bütünüleyicilere, "çimento"lara gerek vardır. "Kapitalist toplum" tarihin rastladığı en kişisizleştirilmiş toplumdur. Onun devleti de öyledir. Parlementolar ağlamaz, gülmez, sevmez, temsili demokrasi derin bir soyutlukta boğulmuştur. Öyle ki, kararları verenler bile bu kararları kendilerine bir "gizli el"in verdirdiğı şüphesine kapılabilirler. Jakoben parti "soğukkanlı, ihtiyatlı" Robespierre'in kişiliğinde çağdaş devlete en çok yakışan önderini bulmuştu. Fakat Robespierre'i ve Jakobenleri deviren Thermidor teknokratları ve bürokratları, bu kişisizleştirilmiş göreve daha uygundular, onlar çağdaş devletin ve onun kişisiz tekno-bürokrasisinin öncülleriydiler.

Fransız devriminin başlıca önemli bir yönü, kadınların olağanüstü hareketlilikleri ve potansiyellerini ortaya koyuşlarıydı. Federalizm hareketi bu içsel bağlantıyı da yakalayamadı. Kendi yakın geçmişlerini yine akıllarına dahi getirmeksizin —köylü savaşları ve ayaklanmalarının kadınları da çok etkindi— diğer muhalifler kadar olmasa da devrimci nüfusun yarısına "çiçek-madonna" bakışını korumayı sürdürdüler. Ama artık kadınlarda da "kadın olarak" davranma tohumları boy vermeye başlamıştı.

Kısacası, 1789'da toplumsal devrimi gerçek kılabilecek tek güç olan federalistler bütün "geçmiş"e, egemen aydınlanma düşüncesinin açısından baktıklarından ona her yanı ile "dinsel" damgasını vururken, monarşinin tek ya da bir kaç kişide kişileşmiş düzenine karşı, kişileşmenin yayıldığı bir toplumsal tarzı savunmaya çalışırken, aydınlanmanın "nesnel" kişisiz devlet anlayışının öncüllerine sarıldılar.

1871 Paris Komünü ve onun habercisi Lyon komünü tarihin şu artık meşhur olan sahnesine yeni bir "sınıf" çıkardılar. Bir devrimci "sınıf": proletarya. Gerçi bu sınıfın ilk olarak sahneye çıkışı değildi bu olaylar, ama en coşkulu, gürültülü, patırtılı ve

yıkıcı çıkışlarıydı. Öyle ki birçoklarını aldattı bu çıkış. Marksist düşünce için "Komünist Manifesto" ile ortaya çıkışı belgelenen ve "tarihin motoru" ünvanına kavuşturulan bu "sınıf", Paris Komünü'nden sonra ise bu rolünü pekiştirmiş göründü. 19. yüzyılın Bakunin gibi anarşist düşürleri de düşüncelerini sonuna kadar bu inunteşem sahnelemenin yanıltıcı etkisine açtılar.

Aydınlanma düşüncesinin birçok etkisini üzerlerinde görebileceğimiz 19. yüzyıl devrimci kuramları (Proudhon bazı köklü kopuşlar gösterir) ilerletici sınıf adını verdiler proletarya'ya. Onu toplumsal konumundan kaynaklanan bir devrimci sınıf olarak, değerlendirmelerinin odak noktasına oturtular.

Bu kavrayışın bir yarısı şüphesiz doğruydü. 19. yüzyılda. Proletarya devrimci bir "Sınıf"tı. "Sınıf" olduğunu öz örgütüyle ve "Sınıf" olarak mücadele edişüyle, devrimci olduğunu da Paris Komünü'nde onun eyleminde ve iç tartışmalarında gördüğümüz zengin yaratıcılığıyla ortaya koyınuştü. Fakat önermenin ikinci yarısı yanııştı. Marx göremediğı gibi Bakunin'de göremedi bunu. Sanırım Proudhon ve daha sonra Kropotkin değışik boyutlarıyla gördüler.

Oysa durum tam tersiydi. 19. yüzyıl Fransa'sı da dünya kapitalizminin öncülerinden biri olmasına rağmen kırsal yaşamla ve kırsal üretimle çok iç içe bir topluma sahipti. Kır ve şehir bağları henüz oldukça sıkıydı. 19. yüzyıl proletaryasını devrimci atılıma bir "sınıf" olarak yönelten onun proletarya sınıfı olduğunu kavraması değıl, proletarya "sınıfı" olması değıl, proletarya olmak istememesi, bu konuda son ayak direnmesiydi. Yani proletarya artık proletarya olmamak için ayaklanıyordu. Devrimci mücadele, işçi sınıfının toplumu bugünden alarak geleceğın topluma götürmek misyonundan değıl, onun, doğanın kokusunu henüz üzerinden atamamasından ve atmak istemeyişinden kaynaklanıyordu.

Paris Komünü'ne Marx ve Engels'in getirdiğı eleştiriler bu noktada çok düşündürücüdür. Paris proletaryasının en önemli hatalarından biri onlara göre mülksüzleştirmeler konusunda gösterdikleri büyük kararsızlıktır. Böyle bir eleştiri bu sınıfın, sınıf olarak toplumsal erki eline geçirmesi ve üretici güçleri (tabii fabrikaları) geliştirmesi düşüncesiyle şüphesiz uyum göstermekte-

dir. Ama bu eleştiri Paris proletaryasının sınıf olarak kalmak iste-
diğini varsaymaktadır.

19. yüzyılda ve daha önceki yüzyıllarda köylüler mülksüzleştir-
me konusunda her zaman işçilerden daha radikaldiler. Onların el-
lerinden alınan topraklarını geri aldıklarında köylü olarak devam
etmek gibi bir perspektifleri vardı çünkü. Peki işçiler için bu söy-
lenebilir mi? Fabrikayı ele geçiren işçiler, işçi olarak devam etmek
isteyecekler mi? Marx'a göre "yüksek kuramsal anlayış yeteneğine
sahip" olan 19. yüzyıl işçilerinin içine düştükleri açmaz şuydu:
Burjuvaziyi mülksüzleştirmek, fabrikalara el koymak, bankalara
el koymak demekti. Ama ele geçirilen bir fabrikalar ağı, işçi sını-
fı yeni bir işçi sınıfı bulamayacağına göre yine işçi olarak kal-
mak demektir. Bankaların yönetimi ise kapitalizmin en sefil ürün-
leri olan özgün bir insan tipini gerekli kılar. İşçiler, kanımca bu aç-
mazı hissetiler Paris Komününde. Bu açmazı İskender'in kılıcıyla
çözmek girişimi ise 20. yüzyılın ilk yarısının Rus, Alman ve İs-
panyol işçilerine kaldı. İskender ise düğümü çözememiş kesmişti!
Acaba böylesine cesur bir eylem mi gerekiyordu?

Ve şubat 1917'nin devrimci Rus işçileri mülksüzleştirmeye yö-
nediler. Ne olursa olsun fabrikaları alacaklardı ellerine. Bu cesur
girişime yönelen işçilere de, kadim Rus anarşizminin söyleyebildi-
đi birşey, somut bir düşünsel ve pratik alternatif yoktu. Varolanlar
marksizmin gerçek çözümleri karşısında çok cılız kaldılar. "İki
Taktik"ten "Nisan Tezleri"ne geçişi Bolşevik Partisi'ne dayatan
güç Rus işçi sınıfından başkası değildir. İşçiler özgürlükle fabrika,
yönetilmek istememekle fabrika arasındaki lişkiyi ve açmazı biz-
zat fabrikalarda çalışan insanlar olarak yakından görüyorlardı.
Engels'in şu sözlerinin içerdigi şeyler bizzat onların pratiğiydi,
Lenin "Devlet ve Devrim"de şöyle aktarıyor:

"Bir fabrikayı, bir demiryolunu, açık denizdeki bir gemiyi
alınız, der Engels; belirli bir astlık-üstlük ilişkisi, yani belirli bir
otorite ya da iktidar(abç) olmaksızın, makinelerin kullanılmasına
ve birçok insanın yöntemli olarak işbirliğine dayanan bu karmaşık
teknik yapılardan hiçbirinin işlemesine olanak olmadığı apaçık
ortada değildir?"

İki yolun ortasında duruyordu Rus işçi sınıfı. Ya fabrikaları devralacak ve milyonlarca kişiden oluşan sınıf hepsi birden iktidar olamayacağına, yönetici olamayacağına göre yönetimi temsilcilerine devredecek, ya da alternatiflerini yaratamadığı bir özgürlük için boşlukta kalacaktı. Hem fabrikalar burjuvaların elinde iken özgür müydü? Değildi 'tabi. Bu konuda en canlı alternatifi de Bolşevikler oluşturuyordu. Yine de çelişen iki ucun "özgürlük" kısmını hemen teslim etmeye yanaşmadılar, yavaş yavaş bıraktılar öörgütlerini, özgür sendikalarını. muhalefet haklarını, işçi olmaksan kurtulma çabalarını. Troçkistler, Stalin'in işçi sınıfınca desteklenmediğini ileri sürerler, bu tez yanlıştır, böyle bir durum olsaydı Stalin'in karşı-devrim yapması gerekirdi. Troçkistler, SSCB'nin bir işçi devleti olduğunu söylerler, bu tez doğrudur; işçilerin işçikalarak mülksüzleştirme girişimleri böylesi bir devlet doğurmuştur. Ama onları devrimci kalan atılımın kaynağından koptular böylece.

Birkaç yıl sonra Alman işçileri atıldılar ileriye. Üstelik Roşa Lüksemburg ve Spartakistler, onların, Rus deneyiminden bazı dersler çıkardıklarını gösteriyordu. Özgürlük ögesine biraz daha fazla sarılıyorlardı artık. O dönem Alman işçilerinde görülen genel eğilim, işçi konseylerinin parti karşısında bağımsızlığının vurgulanması idi. Fakat bu, düşünsel bir komplikasyon doğurdu. Spartakistler ve onların türevi olan konseyciler işçi sınıfının, işçi sınıfı olduğu için devrimci olduğu tezine Bolşeviklerden daha çok sarıldılar. Düşükleri tuzak aynıydı ve konseyler, işçi kontrolü gibi, kenardan köşedan yapılan çözüm arayışları, yukarıda Engels'ten yaptığımız alıntıyı geçersiz kılmıyordu. İlerleme, "üretici güçlerin geliştirilmesi" merkezileşme, otorite, devletin değilse bile toplumun totaliter yönelişini gerektiriyordu.

Anarşistlere gelince; onlar Paris Komününden sonra işçi sınıfı arasındaki etkinliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdi. İşçi sınıfı, sınıf olarak kurtulabileceğini düşünmeye başladığından beri, anarşistlerin bu sınıfa önerdiği çözümler güzel, hoş, ama gerçekleştirilebilir olmayan bir ahlâkçılık olarak görülüyordu. Bu dönemde anarşistler, daha çok Avrupa'nın çeşitli ülkelerinin ve Rusya'nın köylülerini, sınıfsız unsurlarını etkileyebildiler. İtalya ve İspanya dışında.

İtalya'da işçi sınıfının arasında son derece yaygın olan anarko-sendikalizm, 1920'de yöneldiği genel grev dalgası ile birlikte tarihsel soru ile yeniden karşılaştı. Mülksüzleştirme ve SSCB örneği ya da ahlâkçı yokoluş. Seçildi ya da seçilmedi ama sonuç ikincisi oldu. Fakat olay düzenli geri çekilme olamadı, bozgun oldu.

İspanya'da büyük anarko-sendikalist konfederasyon CNT ise yarısı topraksız köylüler, yarısı da işçiler olan üyelere oluşan ve iç savaş sırasında üye sayısı 1.500.000'e ulaşan bir devdi. Topraksız köylülere önerilen basit, açık ve anlaşılabilirdi burada. Toprak sahipleri mülksüzleştiriliyor (gerek iç savaş öncesi gerekse iç savaş döneminde), İspanyol köylülerin hiç de yabancı olmadığı "komüneros" deneyimlerinin ışığında köy komünleri oluşturuluyordu. Üstelik bu tür deneyimler İspanya gibi kapitalist üretim tarzının bütün ülkeye pazar ekonomisini dayatmadığı bir ülkede —henüz bu ekonomik güce erişemediği— nisbeten kolaydı. Fakat iç savaşın başlamasıyla birlikte fabrikaların da CNT'nin eskiden beri savunageldiği gibi "İşçi denetimi"ne girmesi mümkün hale geliyordu. Ve CNT'de toplumsal devrim sorununa temeli ekonomide yatan bir sorun olarak bakıyordu.

İspanyol CNT'sinin, işçilerin işçi olarak kurtulup kurtulamayacakları konusunda tereddütleri yok değildi. Ama yine de CNT saflarında ağır basan yöneliş bu doğrultuydu. Fabrikaları ele geçirmekte tereddüt göstermeyecekti ve oralarda işçi denetimi kurulacak, fabrikalar işçilerin oluşturduğu komitelerce yürütülecekti. Ancak bir çözüm arama yöntemi olabilecek, bir doğrudan demokrasi platformu olabilecek işçi denetimi ve işçi konseyleri, böylece çözümün ta kendisi olarak anlaşılıyordu. CNT'de, modern teknoloji sorunuyla karşı karşıya kalıyor ve yenilgiye uğruyordu (Yenilgisinin tek nedeni şüphesiz bu değildi).

1939'da sonuçlanan İspanya İç Savaşı ve bu savaşta CNT ile UGT (Sosyalist Konfederasyon) saflarında dövüşen İspanyol işçi "sınıfı", "sınıf" halinde başkaldıran devrimci işçilerin son büyük örneğiydi. Artık çeşitli ülkelerin işçilerini değişik mücadele içinde görmeye başlıyorduk. Ama bu mücadeleler ekonomik kalkış noktalı olsa da o eski mücadelelerin toplumsal devrimci

yönelişlerini taşıyorlardı artık. Devrimci İşçi "sınıfı"nın son büyük eylemiydi İspanyol devrimi.

Şüphesiz ne 19. yüzyılda ne de 20. yüzyılın ilk yarısında kapitalist toplumların devrimci dinamiğe sahip tek kesimi işçiler değildi. Topraksız ve yoksul köylüler tarihlerinin değişmez ateşliliğini gözler önüne sererken, giderek genişleyen üniversite öğrencileri kesimi, bir kısım entellektüeller, diğer devrimci odakları oluşturuyorlardı.

Fakat işçi sınıfının devrimci gücündeki derin düşüş ve sınıf olarak toplumsal sorunun çözümünde gösterdiği yetersizlik ya da olanaksızlık devrim dalgalarını bir bütün olarak derinden etkiledi. Devrim, her zaman son sözü söyleyen balyozunu yitirmeye başlasın. Devrimciler ise özlem insanları haline gelmeye. Herkes 19. yüzyılın ve 20. yüzyılın başlarının işçi sınıfının özlemini duyuyordu.

Onca sene kurtuluşlarını işçi sınıfının devrimci enerjisine bağlayan kesimler, öğrenciler, köylüler, entellektüeller, kurtuluş çabası içindeki kadınlar, bu sınıfın eylemleri ve istemleri diriyken de dağılmaya başlayan yanılısamalarından sıyrılıyorlardı. Fakat her yanılısamadan sıyrılma durumu, zorunlu olarak, olumlu bir sonuç hediye etmez. İşçi sınıfı kapıyı kıran balyozdu, diğerleri kırılan kapıdan onunla birlikte hızla dışarı boşalırlardı. Balyozun yokluğunda kapı öyle duruyordu artık ve herkes içerideydi. 1968 Fransız Devrimci girişiminde işçiler bariz olarak öğrencilerin peşinden harekete geçtiler, "Bütün iktidar tasarıma, düşüncüne" diye bağırıyordu öğrenciler ama ne kendilerinin ne de 1968 devrimci kesimlerinin düş gücü o kadar fazla değildi ve geçmişin defalarca denenmiş çözüm yollarına sarılıyorlardı bir kere daha. Fabrika kontrolü, işçi ve öğrenci konseyleri vb. Yine de 1968'de bazı temel mitosların, aydınlanma düşüncesinin devrimci düşünceler üzerindeki kanlı diktatörlüğünün temel kavramlarının sarılmasına rastlarız. İlerleme, üretici güçlerin gelişmesi, sosyalizm vb.

60'lı yıllara gelirken sonuçları hızla Liberter harekete yansısın

cak gelişmeler oluyordu, Liberter düşüncede. Bu gelişmelerde şüphesiz liberter hareketin dinamiği dışında gelişen etkenlerin büyük rolleri vardı.

19. yüzyıl liberter düşüncesiyle 19. yüzyıl marksizmi birbirine bu iki düşünce ve hareketin 20. yüzyılda olduğundan daha yakındılar. Genel olarak iki hareketin de kuramlarının kalkış noktası ekonomikti. Bakunin'de Marks kadar —belki daha fazla— ekonomik hareketin yönelişi içinde buluyordu kurtuluşu. Ona göre proletaryanın ekonomik örgütlerini kurması ve geliştirmesi, ekonomik mücadeleyi sürdürmesi kurtuluşun en önemli önkoşuluydu.

19. yüzyılda liberter ve marksistlerin anlaşılmadığı en önemli konular devlet, örgütlenme tarzı ve doğal olarak liberterlerin politik mücadele tarzlarını reddetmeleri idi. Liberterler marksistlerin "Sönecek olan devlet" ve "proletarya hükümeti" kuramlarına, dikey, merkez karar organlarına sahip olan örgütlenme tarzlarına, siyasal partiler kurmalarına, seçim ve parlamentolara katılmalarına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Fakat yine de kafalarında çok bulanık da olsa "sol geleneğin bazı temel tezlerini savunarak, kendilerini "liberter sosyalistler" olarak adlandırırken, marksistler, blankistler ve Lassalcılar için "otoriter sosyalistler" kavramlarını kullanıyorlardı. Genelde diyorlardı: "biz liberter tarzlarla oluşan bir sosyalizmi, diğerleri otoriter tarzlı bir sosyalizmi amaçlıyorlar." Bu sonuçlar, toplumsal kurtuluş sorununa hala büyük ölçüde Aydınlanma düşüncesinin etkileriyle bakmalarından kaynaklanıyordu.

Nelerdi bu etkilenmeler? Aslında bu etkilenmelerin birçoğunu ana ve genel bir başlık altında toplamamız mümkün. Bu başlığın dışında kalanlar ise göreceli olarak daha önemsiz sonuçlar yarattılar.

İLERLEME KAVRAMININ GETİRDİKLERİ

Temelini aydınlanma düşüncesinin oluşturduğu, sonra Darwin'in evrim kuramının, toplumlar biyolojik yapılanmalarınaşçasına topluma uygulanmasından kaynaklanan Sosyal Darwinizm'in ve onu da oluşturan eğilimlerin, gelişmesine katkıda bulunduğu bu kavram, temel bazı varsayımlar üzerine duruyor ve yine temel bazı varsayımlar üretiyordu.

İlerleme kavramında ve onun değişik türlerde kullanılışında (çünkü bu kavramı ileri sürenler hepsi aynı şekilde kullanmazlar) toplumların doğrusal olarak, sıçramalı olarak, eski biçimlerden daha ileri (bu aynı zamanda daha olumlu demektir) biçimler yarattığı, önceki toplum biçimlerinin sonraki ileri aşamayı belirlediği ve ona yönelmekte zorunlu bir adım olduğu, tarihin de bu ilerlemenin karmaşık çizgisinden ibaret olduğu savları yatar. Bu ilerleme aşamaları ve çizgileri de, düşünce, batılı bir düşünce olduğu için kendisine batıda izlenen tarihsel yolları ya da bunların ortak olduğu düşünülen yollarını örnek olarak alır. Marksizmdeki "zorunlu bir aşama olarak devlet", "üretici güçlerin geliştirilmesi", "kapitalizmin sosyalizme gebe olduğu" şeklindeki temel düşünceler hep ilerleme kavramının türevleridir. Yaklaşımın temelinde başka önemli bir varsayım daha vardır. "Alt ve "üst" yapılar olarak örgütlenen toplumlarda "alt" yapının genel evriminin, doğa yasaları kadar kesin olduğu ve ona yapılabilecek tek müdahalenin "üst" yapıdaki ilişkileri değiştirerek onun "doğal" yolunun açılması olduğudur. Böyle bir anlayışa göre fabrikalar, ulaşım ağları —karayolları, demiryolları, vb.— haberleşme örgüleri, atom santralleri vb.lerine karşı konulamaz, ancak kullanımlarına müdahale edilebilir. Bunlar "evrimsel" gelişmelerdir. Karl Marx buralardan kalkarak Almanya'da Bismarck diktatörlüğünü ve Hindistan'da İngiliz sömürgeciliğini "üretici güçlerin gelişmesinin önündeki engelleri kaldırdığı" gerekçesiyle olumlar ve savunur. Bu anlayışla bütün geçmiş bugünü yaratmak için vardır. Ünlü "pre-kapitalist toplumlar" saptaması bile böyle bir mahkumiyet düşüncesini belgeler. Bir toplumu pre-kapitalist olarak tanımlamak, o toplumun zorunlu olarak kapitalizmi doğuracağını ya da en azından

kapitalizasyon sürecinden geçmek zorunda olduğunu vurgulamak demektir. Aydınlanma düşüncesindeki biraz daha geniş kapsamlı ilerleme anlayışı, böylece marksizmde "üretici güçlerin geliştirilmesi" olmak durumuna indirgenir. Zaten devrim de, üretici güçlerin gelişmesinin önündeki köhne üretim ilişkileri engelini kaldırmak için yapılacaktır.

İlerleme anlayışı, aynı zamanda bugünü, ileriye doğru yöneltmekte zorunlu bir aşama olarak tasarladığı için onu olumlar da. Bu anlayışa göre bugün de, olumlu ve olumsuz yanlar vardır. Olumlu yanlar ileri, olumsuz yanlar geri ve geridir. Varolan yapının bütünselliğini reddeden bu düşünce tarzı aynı zamanda varolandan kurtulamamayı, yapının tümünden reddine ulaşamamayı, ileriye atfedilen özelliklerin tohumları olarak görülen yapıları savunmayı ve aslında statükonun savunusunu gündeme getirir. Marx, bir zamanlar bankalardaki tekelleşmeyi, "sosyalistlerin işini kolaylaştıracağı" düşüncesiyle olumlamamış mıydı? Tezat ama, ilerleme düşüncesini savunmak tam da bu nedenle muhafazakârlıktır. Politik düzlemde ise, ilerleme, olumlama içerdiği için statükoyla işbirliğine her zaman açıktır.

19. yüzyıl liberter düşünürleri içinde bu tarz düşünceyle bağlarını en fazla koparan Proudhon'dur. Ama onun önerdiği çözümler de biraz safdildir. Küçük üreticiler temeline oturacak bir toplum, genel halk bankaları vb. Ama bu öneriler onun düşüncesinin, zorunluluk dizgelirinden koptuğunun da göstergeleridir.

Bakunin, ilerleme konusunda çok çelişkilidir. Bilimi ilerletici olarak savunur, sonra bilime saldırır. Marx'ı, Bismarck'ı olumladığı için yerden yere vurur sonra devleti "tarihsel olarak zorunlu bir kötülük" olarak tanımlar. İtalyan anarşisti Malatesta'nın "evet kötülüktür ama zorunlu değildir" şeklindeki eleştirisine hedef olur.

Kropotkin, esas olarak doğacı bir anarşisttir. Toplumlara evrimine inar ama Kafkasya kabilelerinin pastoral yaşamlarına özlemle bakar.

Proudhon ve Bakunin, Kropotkin'e kıyasla daha fazla ekonomik bir sorun olarak görürler kurtuluş sorununu. Devrim de öyledir onlar için. Hatta Bakunin biraz daha ileri giderek ekonominin gelişmesinin federalizmi güçlendirme eğiliminde olduğunu bile

ileri sürecektir.

Kropotkin ise diğerlerinden —ustalarından— farklı olarak güçlü ve yeni bir sorunu koyar ortaya. Bu koyuş aynı zamanda 20. yüzyıl liberter düşüncesini derinden etkileyecektir. Doğa üzerine yaptığı çalışmalarından kalkarak koyar sorunu ortaya. Evet ekonomik sorun küçümse, necek bir sorun değildir. Ama merkezi öneme sahip başka bir sorun vardır; Ahlâki sorun. Kropotkin'e göre liberter bir toplum, liberter bir ahlâk, yeni bir ahlâk demektir aynı zamanda. O'na göre de bu ahlâk öğelerini doğa bize vermektedir. Bu tartışılabilir, doğa ya da kültür, fakat Kropotkin ahlâk sorununu ortaya koyarak 20. yüzyıl liberter düşüncesine koskoca bir kapı açmıştır.

Herneyse, 20. yüzyılın ikinci yarısına girerken kapitalist dünya, gören gözlere birçok bariz olgu sunmaktaydı. Artık 19. yüzyıldan farklı olarak sorunun bir ekonomik sorun olmadığı, üretici güçlerin gelişmesi sorunu olmadığı ortaya çıkıyordu —ne yazık ki yine olguların dayatmasıyla. Dünya genelinde devrim sorunu bir ekonomik sorun olmaktan çıkıyordu. İleri kapitalist ülkeler, temel ekonomik sorunların çözümünde önemli adımlar atmışlardı. Dünyanın en güçlü ve etkin işçileri ekonomik olarak ayrıcalıklı konumlara yerleşmişlerdi. Kaybedecekleri çok şey vardı artık. Otomobiller, videolar, evler, hisse senetleri bile. Geri kapitalist ülkelerde bu sorunlar bütün canalicılığı ile sürüp gitmekteydi elbette ama onlar da bizim ağırkanlı ülkemiz gibi yavaş yavaş "ilerlemekteydiler". En alttakiler ise ekonomik kökenli ve ekonomik çözüm arayışlı ayaklanmalar, "ulusal kurtuluş savaşları"na girişiyorlardı, ama çoğu zaman sonuç ekonomik olarak daha da berbat oluyor, politik olarak ise korkunç dehşet sahneleri yaşanıyordu. "Ölüm tarlaları" falan, safi suya yalanlar değillerdi. Avrupa'daki en son başkaldırı 1968, ekonomik kökenli değilken, İran gibi geri kapitalist bir ülkede bile sui generis "devrim", ekonomik kökenli olmaksızın patlak veriyordu artık.

Öte yandan en basit matematiksel hesaplar bile sorunun "üretici güçlerin gelişmemişliği" sorunu olmadığını, belki de fazla fazla "anomalik" gelişme sorunu haline geldiğini ortaya koyuyordu. Nükleer kıtalararası füzelerin emdiği servetin yüzde biri bile

dünye genelindeki "ekonomik" sorunların bir anda çözülürmesine yetebilecekti. Devletlerin her tür harcamaları olmasa enerji alanında yaratılan yapay sorunlarla —yani bizim sorunumuz olmayan sorunlarla— uğraşmanuza, nükleer santrallara, termik santrallara falan, rafinerilere filan gerek kalmayacaktı. Evlerimizde kullandığımız elektrik, toplam enerji tüketiminin yanında devede kulak bile değildi. Peki bizim uçak gemileri veya kruvazörlere ihtiyacınız var mı? Eğer varsa "üretici güçlerin geliştirilmesine" de ihtiyacınız var, demektir.

Öte yandan yine en basit matematiksel hesaplar bile gösteriyor ki "gelişme modelleri" haline gelen kurtuluş projeleri, "kapitalist olmayan yollar", atom santralli, fabrikalı sosyalizmler artık rasyonel olma iddialarını da yitirmişlerdi. Dünyanın bütün halklarının bu projelere göre "kurtulması" —olacak şey değildi ya, olacağını varsaysak— bütün dünyada büyük bir "sanayi hamlesini", bir enerji tüketimi patlamasını, vb. hesaba katmanızı gerektirecekti. Bu takdirde kısa sürede dünyada kağıt yapılmamış ya da kara yollarıyla talrip edilmemiş orman, solunacak birazcık oksijen, delinmedik biraz ozon tabakası, suyu kola yapılmamış ya da zehirlenmemiş, plastiğin yağmasına uğramamış birazcık deniz kalmayacaktı. "Gelişme modelleri" aslında toplu intihar modelleriydi ve onun içinde nükleer silahlar hazırlıyorduk. Sahip olmak tüketmek demektir. Nükleer silahlara sahip olmamız da rasyonelini onları "tüketmemizde" bulur. Buyrun cenaze namazına! Bu nokta sahip olanla sahip olunanın, tüketenle tüketilenin karıştığı hassas bir noktadır.

Seneler önce sorulan sorular, cevaplarını çok boyutlu olarak ortaya koymaktadır. 20. yüzyıl liberterleri genelde kendilerini artık "liberter sosyalist" olarak adlandırmamaktalar. Bu hem sosyalizmin tarihsel pratiği kendini dehşetengiz tarzlarda ortaya koyduğu için böyledir, hem de ekonomik ve ilerlemeci sorunsallar gündemden düşürülmesi gerektiği için böyledir.

Engels'in seneler önce sorduğu soru nihai cevabını tamamen yeni bir toplumsal devrim sorunsalı içinde bir daha dirilemeyecek bir tarzda bulmaktadır.

Luddistler makinaları, kırmaya giriştiğinde bütün "sağduyulu" insanlar onlara ya saldırdılar, ya güldüler, ya da acıdılar. "Kendi kendini yapan" tarihe karşı çıkıyordu Luddistler. Bugün iki yüz-yıl sonra, bizim o "sağduyulu" insanlara gülmemizin, acımamızın zamanı geldi de geçiyor bile.

Toplumsal devrim eğer bir komedi ya da trajedi değilse, traji-komik bir oyun değilse, üç perdeli, eğer sahnelenişi: dayanışmalı mücadele --ayaklanma-- termidor ve diktatörlük; şeklinde gelişsin istenmiyorsa eğer ona özgürlük ve anti-otoriterlik değeri atfedili-yorsa.

Toplumsal devrimin, fabrikaları, merkezileşmiş ve merkezileş-meden varolamayacak bütün tekniği, yani teknolojiyi, yani bir ve ortak bir teknik mantığını, "techne + logos"u, merkezileşmiş bütün enerji ağlarını, vb. mülksüzleştirmek gibi bir kaygısı yoktur. Toplumsal bir devrimin kaygısı bunları mülksüzleştirerek, nasıl yöneteceğini, bölüşümü vb. nasıl yapacağını düşünmek, sonra da statükonun bu içsel mantığına tutsak düşmek olmamalıdır. Top-lumsal bir devrim bütün bunların olmadığı bir dünya tasarlayabil-melidir.

Bu nokta ise kritik bir nokta, televizyon istenir ama televizyon fabrikasında çalışmamak koşuluyla, merkezi bir iletişim aygıtı-nın tarafsız olması koşuluyla: kara yolları istenir, trafik kazası olmaması ve hava kirliliği yaratmaması koşuluyla; bilgisayarlar istenir ama bizi kontrol etmemesi koşuluyla; bütün bunlardan son-ra iyi bir devlet istenir, yönetmemesi koşuluyla; sonunda eroin istenecektir o da sağlığa zararlı olmaması koşuluyla.

Toplumsal devrimler, köklü ya da yüzeysel iktidar değişiklikle-ri ya da mülkiyet tarzında oluşturulacak değişimler değildir. Günü-müzün totaliter eğilimleri devlet düzeyinde birçok dışa vuruş or-taya koyuyorsa da günümüz dünyası yeni bir çağa hazırlanmakta-dır. Totaliter devlet korkuya dayanır, yarattığı korkuyla yaşar. Ama totaliter devlet statükoyu korumanın hem pahalı bir biçimi-dir, hem de tük biçimi değildir. Statükonun devamı en az korku kadar mutluluk da gerektirir. Öyleyse mutlulukta çoğu zaman

totaliter devletlerin korkuyu verdiği gibi dolayımli yoldan, ucuza verilecektir. Bu da televizyonla, videoyla, her tür kitle iletişim aracıyla ve tüketim maddeleriyle ama genellikle de onların çekici imajlarıyla sürdürülebilir.

Yeni bir çağa giriyoruz dedim, evet yeni bir çağa giriyoruz; toplumların totaliter kılınmaya başlandığı bir çağa giriyoruz. Bu, süper market çeşitliliğine benzeyen bir çoğulculuğun, üretilmiş seçeneklerin çoğulculuğunun toplumdur.

Türkiye, hatta Batı Avrupa bile henüz bu sürecin oldukça uzağında. Süreci başlatan ABD, yeni çağın belirtilerini verirken dünya kapitalist sisteminin ondan aşağı kalmamaya çalışan diğer merkezi SSCB, "Glasnost" ile sürece dahil olma çabasında. Davulun sesi uzaktan hep hoş gelir, bizim çağdaş ve "çoğulcu" aydınlarınız uzaktan çoğulculuk olarak gördükleri ve algıladıkları şeylerin nasıl bir yaşam başlatmaya çalıştığının farkında bile değiller. Soruna yıllarca kitlelerin "indirgenemez gereksinimlerinin" karşılandığı bir toplum sorunu olarak bakanlar, bu "indirgenemez gereksinimlerin" (konut, yiyecek, giyecek vb.) karşılanmasından başka, bizatihi gereksinimlerin kendilerinin üretildiği toplumlar karşısında ne buyuracaklardır?

Bireylerin bencilliklerinde yeniden kurdukları statükonun, totaliter toplumu olma yolunda hızla ilerleyen "hür Dünyanın öncüsü", uzun süredir dünyanın her yerine yeni çağın güçlü sinyallerini vermektedir. Kapitalizm Marx'ın "Komünist Manifesto"sunda ve "Kapital"de tasvir ettiği tarzda işlememektedir;

"Anarko-sendikalistlerin ve marksistlerin tüm umutlarına karşın, proletarya, ona bir sınıf olarak hayat veren geleneksel fabrika ile birlikte tarihsel olarak yavaş yavaş yok olmaktadır.... Endüstriyel yeniden yapılanışın henüz ilk dönemlerini yaşayan ABD'de işçilerin nüfus içindeki oranı % 25'ten yaklaşık % 15'e düşmüştür ve bu düşüş, geleneksel işçi sınıfının toplum içinde küçük bir azınlık haline gelmesiyle sonuçlanabilir." (M. Bookchin' "Günümüze Liberter Bir Yaklaşım")

Merkez ülkelerde başlayacak ve başlayan bu yoldaki gelişme bütün yönetilen nüfusu Roma İmparatorluğunun pleblerine dönüştürme yolunda mıdır? Yeni çağın toplumu belirli merkezlerden imajların yayıldığı, alınan bu imajların bireyler tarafından içselleştirildiği, televizyon ve video show'lar karşısında ya da ev bilgisayarlarında düşüncesizleştirilen milyonlarca bireye binlerce "çoğulcu" seçenek sunduğu bir toplum mu olacaktır? Durum yeni çağın öncülerinde böyle görünüyor. Ama öte yandan metropollerde bir toplumsal devrimden ümidini kesen devrimci, devrimden ümidini kesmek zorundadır. Sosyalist metropolden beklenen devrim destekleri ise daha başından beri, kızın kendisini "kurtaracak" iyi bir kovboy aramasına benziyordu. Bilinen hikayedir.

Günümüzde, dünyanın bunca içiçe geçmişliğinde, toplumsal devrim, dünya düzleminde ya da en azından dünya boyutunda güçlü etkiler yaratabilecek geniş düzlemlerde tasarlanması gereken bir dönüşümdür.

Ama –salt işlevsel olarak baksak dahi– düşüncesizleştirilmiş, ekonomik sorunlarından kalkarak, değil bir devrime, enternasyonal dayanışmaya girmediğini ve girmeyeceğini defalarca gördüğümüz, standardize edilmiş metropol plebleri ile dünyanın her yerindeki milyonlarca işçi, köylü, öğrenci, kadın ve plebin birleşebileceği ne gibi bir ortak zemin var?

"Yönetilmek, her işlemde, her sözleşmede, her harekette damgalanmak, ölçülmek, değer biçilmek, belgelenmek, onaylanmak, azarlanmak, engellenmek, düzeltilmek demektir. Bu kamu adına, genel çıkarlar adınakullanılmak, rehin tutulmak, sömürülmek, tekelere kul olmak, zorbalığın insafına kalmak, ezilmek, aldatılmak, soyulmak; sonra en küçük direnişte, en küçük şikayet sözcüğünde, yamyassı edilmek, cezalandırılmak, topa ve kurşuna tutulmak, kapatılmak, hapsedilmek, vurulmak, kurşuna dizilmek, yargılanmak, mahkum edilmek, feda edilmek, taşınmak, satılmak, ihanete uğratılmak, ve bütün bunları suslemek için, aşağılanmak, alaya alınmak, hakarete uğramak, onur-

şuzlaştırılmak demektir. İşte yönetilmek işte onun adaleti, işte onun ahlakı." (Proudhon).

Bu ahlâka biz bugün bir çok şey ekliyebiliriz. "EV"lenmek, otomobillemek, videolanmak, ananas konservesi yemek, bilmemne-boro sigarası içmek, gut hastası olana kadar tıkmak, kar yağdığında ekmek kuyruklarında ekmeksiz kalmıyacağımızı bilsek de birbirimizi çiğnemek, bok satılsa kuyruğa girmek, bu benim görevim diyerek onu bunu gammazlamak, işten eve gelip televizyon video karşısında aptallaşmak, işte modern çağın ahlâk seçenekleri. Modern çağ, dünyada yaşayan insanların sayısınca seçenek üretebilir, modern pazarlamacılık bunu gerektirmektedir. Bireyleri atomizasyona sürmektedir, bunun adını bağımsızlık koymayı unutmadan. Pazar mekanizması bireyleri nasıl olsa toparlamakta, onların "bağımsızlık" atomizasyonu işte böyle bir şey. Modern çağın metropollerinde hiç bir fikri ilan etmek yasak değildir, savunmak, hatta saldırı olmadıkça eylemlere girişmek yasak değildir. Bazı ülkelere devlet tarafından "kültürel faaliyet" olarak tanınan en sert muhalif ya da başkaldırıcı dergilere fon bile ayrılmakta, yayınları parasal olarak desteklenmektedir. Amerikan dergilerinde "Her tür muhalif gösteri düzenlenir, pankart yazılır, ses düzeni kurulur, Bilmemne Company" türünden ilanlara rastlanır. Bu çoğu zaman ne dergilerin reformist olmasındandır, ne de gösterilerin. Bu, otoritelerin, kendi kuzucuklarını atomizasyon derecesine olan güvenlerinden kaynaklanan bir tavidir.

Özgürlük kavramıyla bağımsızlık kavramını karıştırmak, bu atomizasyon sürecine hapsolmak olacaktır. İnsan "toplumsal" bir varlıktır, onun özgürlüğü karşılıklı bağıllık içinde kavranabilecek bir otonomi durumudur. Atomizasyon ise ancak bizim karşıımızda güçlerini birleştirenlerin işlerine gelebilecek bir durum.

Bugün metropol ülkelere anti-otoriterler, öncelikle anti-otoriter bir ahlâki birlik zemini aramaktalar. Dayanışmalarını bu temele oturtmaya, bu temelden kalkarak topluluklarını geliştirmeye, tüketim-üretim toplumunun ahlâkına, militarizme, yönetilmeye, cinsiyete, ırk, ulus, ayrımcılığına karşı mücadelelerini, ekonomik mücadelelerini, bu geniş ahlâki zemin üzerinde kurmaya

çalışmaktalar. "Reddetmenin kolaycılığına" sığınmaksızın bu mücadele sürecinin içinden, düşledikleri toplumsal birliğin öğelerini çıkartmaya çalışmaktalar. Toplumsal atomizasyonu kırmak için anti-otoriterlik temelinde çeşitlilik içinde birliği sağlayarak, "insan insanın kurdudur" anlayışını berhava etmek çabası... Zor, ama devrim için onsuz olmaz bir çaba. Sınıf, cinsiyet, ırk, ulus, politik düşünce, dinsel inanç, sanatsal ya da bilimsel eğilim farkı gözetmeyen anti-otoriter bir ahlâki birlik, bu olanaksız değildir, kaldı ki olanaksız addedilen için dahi dövüşülebilir.

Fakat günümüzde otoriteler ne ortaçağ Avrupası gibi şato, saray ve kliselerde ne de Osmanlı gibi saray, konak ve medreselerde yaşamaktadır. Günümüzde "özgürlük alanları" yoktur. Bu nedenle karşımızda otoritenin her köşesine sızdığı, kirletmedik yerini bırakmadığı bir yaşam tarzı var. "Özgürlük alanları" yaratmak zorunlu olarak bir mücadele sorunudur günümüzde. Bu alanı yaratma çabasının başladığı anda başlayacak bir olumsuzlama süreci bekliyor anti-otoriterleri. Fakat bu süreç salt bir olumsuzlama da olamaz, eğer salt bir olumsuzlamaya dönüşecek olursa, olumsuzlama, red topluluğu içine de taşımacak bir nihilizme dönüşme tehlikesi içerir. Oysa anti-otoriter bir topluluğun da pozitif ilkelere olabilir. Azınlık ya da çoğunluk olmaksızın bütün bakış açılarının eşit ağırlıkta ortaya konabilmesi koşullarının yaratılması gibi. Bu ölçülebilir bir değer olarak burjuva eşitlik kavramına geri dönüş değildir, yetenekleri, özgünlükleri ve daha sayılamayacak binbir çeşitlilikleri içinde anti-otoriter bireylerin birbirlerini doğrudan topluluklar içinde "eşit olmayanların eşitliği" ahlâki zemininde tanımlarıdır.

Öyle görülüyor ki dünya düzleminde ya da somut özgürlük alanları yaratabilecek gerçekleşebilir düzlemlerde oluşabilecek bir toplumsal devrim, "alt" ya da "üst" yapı kavramları ile kendisini sınırlamayan, bir toplumsal devrimdir ortaya çıkan tasarım.

Fakat açıktır ki bu boyutta köklü bir dönüşüm, insanın yeni bir öz-tasarımını liberter zeminde oluşturmasını gereksinen böyle bir dönüşüm, bir anın sorunu değildir. Toplumsal devrim ne bir andır ne de bir askeri taktikler manzumesi. Devrim bir süreçtir, yönetilmek istemeyen insanların öz-yönetimi, sömürülmek istemeyen in-

sanların sömürülmeden yaşamayı, birbirlerini yemek istemeyen insanların birbirlerini yememeyi içinde öğrenecekleri bir süreç. Bugünden bir an olarak tasarlanan her devrim, yeni bir ahlâk insanların içinde yeşermediği için ne kadar "iyiniyetli" olurlarsa olsunlar diktatörlüğe dönüşecek bir otoriteyi gereksinir. Varolan yaşamın alanlarını mücadeleli bir süreçte terketmeyen bunu bir anda gerçekleştirdiği yanulsamasına kapılan insanlar ya koşullarını biraz daha "iyileştirmeye" razı olacaklardır ya da oluşacak "yeni düzenin" otoriteleri olmaya yöneleceklerdir. Varolan yaşamın alanları ve değerleri terkedilmedikçe, bir an olarak tasarlanan devrim sonrasında da insanlar mallar için, iktidar için ayrıcalık için çarpışacaklar, en basit yaşamsal işlevleri sürdürmek bile tehlikeye düşecektir. Böyle bir durumda ise "düzenleyici" bir otoriteden başka çare kalmaz. Oysa düşmek istemediğimiz durumun tam da kendisidir bu durum. Devrime, ayaklanmadan, gerilla savaşının askeri aşamalarından, iç savaşın evrelerinden elde edilen yeni bir dünya olarak bakarsak, devrime yüklediğimiz çözümsel özelliklerinin birçoğunu tamamen yitirmiş oluruz. Devrim askeri bir süreç değildir. Askeri bir süreç olarak tasarlanan devrim, askeri sonuçlarla biter. Sonucun adı da zafer ya da bozgun olur ama yeni bir toplum olmaz.

Anti-otoriter bir ahlâk zemininde oturan bir devrimci hareketin yaratabileceği liberter topluma gelince onun nasıl birşey olabileceği, önceden, onu gerçekleştirecek insanların iradelerinden bağımsız olarak, belirlenemez. Sorun, bu konuda çeşitli anti-otoriter tasarımlar üreterek bunların diyaloglarının sağlanması olmalıdır. Bu toplum, benim tasarladığım gibi, doğrudan demokrasinin içinde yürütülebileceği, topluluğu ilgilendiren her sorunun topluluğun tamamınca tartışılabilmesi, teknik buluşların geliştirilebildiği ama ahlâki önyargılarımızdan bağımsız ve bize yön veren bir teknik mantığının (teknoloji) geliştirilmediği, doğanın üzerinde tahakküm ve sömürü oluşturulmadığı, doğayla ilişkilerin simbiyotik temellerde kurulduğu, küçük toplulukların federasyonu da olabilir, özgürlüğü alansız kılabilen başka tarzda tasarlanan bir toplum da olabilir. Sorun özgür bir topluma yönelik uyumlu ya da karşıt perspektiflerin, yeşermeleri, tartışma ve diyalog alanları yaratabil-

meleri, bulabilmeleri, bu alanları geliştirerek yaşayan ve gerçekleştirmeleri zorlanan tasarımlar haline gelmeleridir.

Bunun için toplumsal devrimi bugünden başlayan bir süreç olarak görerek özgürlük perspektiflerinin yaşayabileceği, olumsuzlaşmanın gerçekleştiricisi ve ölümünün arayıcısı olan, özgürlük hareketini geliştiren toplumsal alanlara ihtiyacımız var. Reel yaşamın anti tezlerini ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel alanlarda oluştururken bütün bu mücadelelerimizin birliğini, aşkın bir ahlâkın zemininde bulabiliriz. Ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel bütün alanlara objektif bakmak gibi bir kaygımız olmamalı. Objektiflik iddiası tarihin en büyük yalanlarından biridir. Nesnel denilen, aslında belirli koşullarda bütün bu ekonomik, toplumsal, kültürel koşullanmalarla nesnel kabul edilendir. Nesnel bir bakışta "iyi" ve "kötü" gibi kavramlara yer yoktur. Oysa bu kavramlar olmaksızın herhangi bir ahlâk olamaz. Bizim bir ahlâkınız var, bu ahlâk otoriteyi kötü, özgürlüğü iyi olarak tanır.

Yönetilmeyi, kim ve ne tarafından olursa olsun yargılanmayı, kötü olarak tanır. Öldürülmeyi bile tanıyabilir; yönetilmek, güdülme ve yargılanmayı asla. Bütün ahlâklar önyargılara dayanır. Bizim bir önyargımız var. Önyargımız özgürlüktür.

Bu nedenle önyargımızı kendine bağımlı kılacak ekonomik, politik ya da toplumsal gerçeklik ya da nesnellik iddialarını tanımıyoruz. Bütün bu gerçekliklere önyargınızın gözüyle bakacağımızı, başka türlü bakmaya çalışsak ta bakamayacağımızı peşinen kabul ederiz. Çünkü önyargımız özgürlüktür.

Sınırlar olmasın isteriz, ama bu engel değildir Boğaz'ı sevmemi-
ze, dilimizi konuşmaktan hoşlanmamıza, bu bizim olan bir durum-
dur. Diktatörlerimiz bile bizimdir. Bu nedenle onlardan daha çok
nefret ederiz. Pinochet'den daha az nefret etmemiz enternasyonal
duyarlılığımızın azlığından değil, bizim olanlar kadar ruhunu tanı-
yamadığımızdandır. Bir gülüşün, bir mimiğin, soğuk esprilerin özel
mesajları vardır çünkü. Bazan da bizimkilere katıla katıla güleriz.
Pinochet'e daha çok akılsal dolayımlardan geçmiş bir düşmanlıkla
bakarız. Aynı mesajları veremez o bize. Biri bize "keep out!" (Dı-
şarda dur!) dese, salt anlık bir zihinsel mesaj vermiş olur, ya
"Hemşerim Yassah!" öyle mi? Sonuçta burası bizim, sevsek te
sevmesek te bizim. Uzak kalınca da her bir yanımızdan içeri sızar,
sevdiğimizi bazen şaşkınlık bazen de şaşırmadan anlarız. Uzun boylu
açıklamaya gerek yok, bunun için buradayız, bunun için burada
özgürlük istiyoruz, çünkü burası bizim.

Ama bizim olan burası, o yukarıda anlattığım kapitalizmin
modern çağından falan henüz hayli uzakta. A.B.D. vb. için geçerli
olanlar burası için geçerli değil bütün yönleriyle. Modern ya da
post-modern çağa geçen kapitalizm henüz uğramadı buralara. Bu
durum iyi mi kötü mü göreceğiz, ilerlemeyi savunanlardan ve onun
hep iyilik getirdiğine inananlardan değiliz. Bütün otoritelerin otori-
te olması bazılarının daha otorite olmalarını engellemez. Ama
çoğu zaman da toplumların yapısı bu durumu dengeler. ABD'de
büyük olanaklarla (şüphesiz göreceli) yayınlanan "muhalif" ya-
yın organları okuyucu bulmakta, ister inanın ister inanmayın bi-
zimkilerden daha fazla zorluk çekerler. Üstelik kısa vadede bizdeki
kadar tehlikeli değildir bunları çıkarmak ya da okumak. Ama bir
otoriteyle, belirli bir mekanda mücadele ediliyorsa onun yapısının
ve mekânın yapısının özgünlükleri, gözden kaçırılmaz.

Önce mekânın yapısına bakalım isterseniz. Birincisi Türkiye'de
işçi sınıfının metropol ülkeler işçi sınıfından ayrılan özellikleri
var. Nüfusun geneli içinde azımsanamayacak bir oranasahip, ken-
di bileşimi içindeyse kırdan gelişini unutmayan, dağları çayırları
unutmayan ve fabrika denilen o kasvetli mekâna kapatıldığını

hissedenler oldukça fazla. Kırdan azman şehirlere göç edenlerin önemli bir kesimi de bu nedenle (şüphesiz işsizlik ya da ücretlerin düşüklüğü gibi nedenler de var) "açıkhava" mesleklerini seçerek, "kendi kendilerinin patronu" olmaya yöneliyorlar. Seyyar zerzavatçılar, binlerce havalı tüfek attırıcısı ve daha binlercesi. Bir yandan yoğun bir işçi sınıfının ülkesi burası ve öte yandan bu işçi sınıfı çoğunlukla işçi sınıfı olmak durumunu içine Batıdaki ölçüde sindirememiş. Durumun böyle olması şu anda işçiler işçi olmaktan çıkmanın tek alternatifi olarak gördükleri için, "köşe dönücüler" ayyuka çıkarmış, sınıfın bireylerinin önemli bir kesimi gözünü "yukarılara" çevirmiş.

Öte yandan Türkiye'de ekonomik sorunlar "indirgenemez gereksinimleri" dahi nüfusun büyük çoğunluğu için gideremeyecek vaziyette seyrediyor. Post-modern kapitalizm Türkiye'ye girerek "indirgenemez gereksinimleri" sorun olmaktan çıkaramamış, ama aynı çağın dizi filmleri, pazar ürünleri, ülkeye hızla akarak ciddi "şoklar" yaratıyor. "Dallas"ı ya da "Hanedan"ı seyreden yarı aç yarı tok Türk vatandaşı, ya "köşeyi dönecek", ya da islamcı olacak, başka çaresi yokmuş gibi görünüyor. Ve islamcı akım, islamcı sendikacılık olarak işçi sınıfını artan ölçüde etkilemeye başlıyor.

Bütün bunlar ne demektir, en azından şunu söylemekle başlayalım Türkiye'de ekonomik mücadele düzene karşı mücadelede gelecekte de önemli bir yer tutacak demektir. Ama daha ileri giderek bu konuda başka şeyler de söyleyebiliriz. Bugün Türkiye'nin en büyük işçi sendikaları "konfederasyonu" Türk-İş tam bir "hayali fener". Sağ olsun sol olsun bu güne kadar Türkiye'de çok az sendika, yönetenler ve sömürenlerle işbirliğine, cephe ortaklığına girmemiş. Her ne kadar DİSK "biz öyle birşey yapmadık" diyecekse de, biz onun sağlığını da biliriz. Fakat işbirlikçi sendikalar bu işbirliğini şöyle ya da böyle gizlemenin ideolojik kılıflarını her zaman hazır bulundurmuşlar ve işbirlikleri bu nedenle yapısı gereği çürük olmuş. Türk-İş Bunu bugüne kadar "Türk milleti var, sınıflar yok" diyerek yürütmeye çalıştı ama Türkiye'de milliyetçilik genel kanının aksine, sanıldığı kadar sağlam bir ideolojik çimento değildir. DİSK'e gelince, o, işbirliğinin ideolojik bir açıklamasına girişmedi, çünkü resmen böyle bir işbirliğinin yarlığını kabul et-

mek olurdu bu. "Kendiliğinden hareketleri konfederasyonumuz desteklemeyecektir" filan dedi. Öte yandan işçi sınıfı kavranını yücelerin yücesi bir mitos haline getirerek toplumun devrimci potansiyelli diğer kesimlerinden yalıtıma çabaladı. Bir zamanlar DİSK yürüyüş ya da mitinglerinde birisine "öğrenci" demek yarı hakaret anıyı taşırdı. Fakat bundan sonra birleştirici çimentosu olmayan işbirlikçi sendikacılığın işi zor. Çünkü karşılarında işbirliğini ahlâki bir temelde üstelik çok güçlü bir ahlâki sistemle açıkça savunan bir yeni sendikal kesim bulacaklar: İslami Sendikacılık. Yöneten ve sömürenlerle ortak değerlere sahip olan işçilerin hele bir de bu alanda kısmi ekonomik başarılar elde etmeleri eski tür sendikaları iyice zor durumlara sokacak. İşbirliğini olumlayan işçilerin önümüzdeki günlerde islami sendikalara artan oranda yönelmesi beklenmelidir. Doğrusu, işbirliği niyeti varsa akıllıca da bir seçim olur bu. Çünkü islami sendikaların güçlü fonlara sahip olabilecekleri de görülmesi zor olmayan bir gerçek olsa gerek.

Fakat işbirliği doğrultusuna yönelmeyen işçiler ne yapacak? Çeşitli türlerden sendikalizm çabaları geliyor akla. Bunun "tabandan" gelecek bir dizi hareketin sonucu olabileceği geliyor bu arada. Türkiye'nin yakın geleceğinde böyle bir işçi kesimi olacağını düşünebiliriz. Ama burada yapılması gereken eskisine oranla daha dar fakat daha insiyatifli olacağı öngörülebilecek bu işçi kesiminin ekonomik perspektiflerle sınırlı kalmamaları, toplumun diğer "muhalif" kesimleri ile politik, ekonomik, dinsel v.b. ayrımlara gitmeksizin ortak bir ahlâki zeminde işbirliğine gitmeleridir. Otoriter bir ahlâki zemine karşı, anti-otoriter bir ahlâki zemin. Şüphesiz böyle bir zemin 'işçi sınıfının öncülüğü' gibi ideolojik ön-belirlemeleri içinde barındıramayacak, eşitlik temelinde yükselecek diyaloglarla gerçekleşebilir.

Türkiye'de öğrenci hareketi de özellikle YÖK ve benzeri uygulamalardan sonra, öğrenci yurtlarının kışlalara dönüştürülmesinden sonra işçi hareketinden beklenene koşut bir tarzda temelde akademik istemlerle muhalefet tavrı içine girebilir. Genelde Türkiye'de "muhalif" potansiyele sahip bütün kesimlerin böyle bir gelişme içinde bulunabileceği de öngörülebilir.

Böylesi bir gelecek, radikal islamcı hareketlere ve doğal olarak onun karşısında toplumsal projesini batılı modeller üzerine kurmuş sol hareketlere ya da devrimi bir an olarak tasarlayan hareketlere kitleleşme olanakları sunacaktır. Yaygınlaşmak her toplumsal hareketin beklediği bir şeydir. Kendilerine şu ya da bu şekilde yönetici olma misyonu yükleyen hareketler kitleleşmeyi kendinde bir hedef olarak ele alırlar. Onlar için kitleleşmenin nasıl sağlandığı, hangi dinamiklerden güç aldığı temel bir soru değildir. Şöyle ya da böyle yönetme sanatını bildiklerine inanır ve bayrakları altına topladıkları her türden kitleyi yönetirler. Anti-otoriterlerin yönetilecek ve yönetilebilecek kitlelere ihtiyacı yoktur, aksine böyle bir duruma düşmek kendi kendilerini yalanlamaları olacaktır. Dolayısıyla yaygınlaşmanın hangi temellere oturduğu ve nasıl gerçekleştiği önemlidir liberterler için. Yaygınlaşmak, liberterler için kendi başına bir amaç olmamalıdır. Yaygınlaşma ancak kendi kendini yönetir bir tarzda olduğunda anlamlıdır liberterler için. Bu saptama illaki 'az olsun öz olsun' mantığına sarılmayı doğurmaz, fakat sorunu bir nicelik sorunu olmaktan çok bir nitelik-sorunu olarak koyar. Toplumsal konumların reddedilme süreci olmalıdır liberter alan. Bunun ise hiçbir koşulda yakın bir dönemde "kitleleri" kucaklayacağı beklenmemelidir. Fakat böyle olmadığı takdirde verilebilecek, yaşanan örnek, "yönetim sanatının" yeni bir türevi olabilir ancak. Hiç bir konsey, hiç bir öz-örgüt, işçi olmaktan başka, öğrenci olmaktan başka, pleb olmaktan başka bir perspektifi olmayan, canlı bir ufka sahip olmayan 'kitleleri', işçi, öğrenci ve plebleri bir günde, aniden 'yeni toplumun' yaratıcıları kılamaz. Sonuçta bu türden "kitleler" kuru kalabalık olmasalar da "nemli" kalabalık olabilirler ancak.

Gelecek günler Türkiye'de ahlaki sistemlerin karşıt görünen kültürel bağlamlar içinde çatıştığı günler de olacaktır. Türkiye'de yakın toplumsal hareketlilik kutuplarının ekonomik, akademik vb. olacağını öngörmek bu temel çatışma alanını görmezlikten gelmeyi gündeme getirmez. Bir yanda 'manevi değerleri' savunduğunu ileri sürecek "doğulu" islami hareket, öte yanda 'ilerleme ve gelişmeyi' savunan batılı modellerden yola çıkan ve batılı olan sol hareket. Türkiye'de güçlü ideolojiler bunlardır. Reel bir güce

sahip olan resmi ideoloji ancak, bu iki ideolojik kutbu birbirine oynatarak varlığını uzun süre koruyabilir.

Liberter hareketin böyle bir durumda "iki cami arasında bina-maz" kalmaktan başka bir seçeneği olmadığı düşünülebilir. Ama pratikte spekülâtif çıkarımlara açık olan budüşünce, düşünsel plan-da doğru değildir. Başkaldırı, değişik birçok sistemin ya da sistem-lerin içiçe geçtiği noktaların kenarında, uç sorunlar çevresinde her zaman boy atmıştır. Bu nedenle anti otoriterliği ve ahlâkçılığıyla "batı'nın materyalizmi"nden ve "doğu'nun egzotik kutsallığı"nı-dan ayrılan liberter hareket, her kültürel ortamda yeşerebilecek zemine sahiptir. Yeterki üzerinde yaşanan ve değiştirilmek istenen kültürel yapının, yine kendi içinden çıkardığı fakat üzerinebalyoz ve gürzle vurduğu özgün başkaldırı dili bulunsun. Türkiye'li bir liberter düşünce ya da hareket "68 çiçek çocukları" ya da Ame-rikan hippie ve yippie hareketleri, Avrupa punkları doğrultusunda bir gelişmeyle, yaşanan ortamla diyalog kuramayacağı bir yana, yaşanan ortama kendisiyabancılaşacak, zamanla "batılı" bir tarzla onu aşağılayacak ya da artık ilgilenmemeye başlayacaktır. Çünkü kültürün kendi içindeki devrimci potansiyelleri ne tanıyacak ve ne de anlayacaktır.

Türkiye'de otorite de post-modern çağın geliştirmeye çalıştığı biçimlerden oldukça farklı bir durum arzeder. Herşeyden önce Türkiye'de "kitlelerin" atomizasyon süreci gelişmiş bir süreç de-gildir. Bu nedenle otorite arada bir "daha otorite" olabilmekte fakat "resmi kanallardan" sorunu kökünden halledememektedir. Totalitarizm özlemleri sürekli diridir ama bedelleri ağır olduğu için ancak konjonktürel olarak gelişebilmektedir. Türkiye'de toplum totaliter bir görünümde değildir, çünkü Türkiye'nin kültürü totali-terliğe elvermeyecek bir kozmopolitliği ve çeşitliliği halâ içermek-tedir. Bu nedenle modern teknolojinin şu ya da bu ölçüde gerek-sindiği "tek biçimin çeşitliliği" Türkiye'de ancak devlet ve iletişim araçları dengesinde aranacaktır. Kanımca Türkiye'de siyasi bir to-talitarizm, gündemden görünür bir gelecekte çıkmayacak ama mo-dern teknolojinin giriş hızına göre toplum da totaliter bir çizgiye oturtılmaya çalışılacaktır. Nedendir bilmem, Rus ve Türk tarih-lerinde birbirine benzeyen çok var vardır, öyle görünüyor ki "ev

bilgisayarlarının" çeşitlilik görüntüsü altında "Üniformite"yi sağlayacağı teknolojik "devrim" iki ülkede de birbirine yakın zamanlarda başladı. Elbette siyasi totalitarizm yöntemleri "olağanüstü" durumlardır ve "olağanüstü" tepkiler yaratacakları beklenebilir, Türkiye muhtemelen bu tür gerilimlerin toprağı olacaktır.

Bu durum Türkiye'de özgürlük alanları yaratmanın zor ve kolay yollarını birarada sunmaktadır. Post-modernizm, mantığı bir olan bir çeşitlilik yaratmaktadır. Binlerce bilgisayar oyunu vardır ama hepsinin tek bir mantığı. Oysa Türkiye'de çatışmalı mantıklar hala sürüp gitmektedir. Bu diyalektikten yeni "mantıklar" çıkartmak daha kolay, geniş kesimlere yayılmak daha mümkündür. İşin daha zor olmasını getiren de otoritenin güncel fizik müdahaleciliğinin post-modernizm yolundaki ülkelere kıyasla daha fazla olmasındadır. Bu, özgürlük alanları çabasının daha fazla güncel fizik dirence sahip olmasını zorlayacaktır. Yeni çağa giren toplumlarda "yeni ahlâk" bir ve çeşitli egemen ahlâka karşı kurulmak durumundayken Türkiye'de farklı formların çatışmalarının arasından doğabilir, öte yandan otoritenin göreceli olarak fazla olan güncel fizik müdahaleciliğı özgürlük hareketinin çarpıtılmasına ve çarpık gelişmesine neden olabilir, iki uçtaki iki durum.

Her halükarda burada yaşıyoruz ve burada yaşamak istiyoruz, başka kimse de bizim gibi tanıyamaz burasını. Lehimize ve aleyhimize olan bütün etkenlerle birlikte, ama unutulmamalı ki dağları delen Ferhat'ta buralardan çıktı.

Sözlükler, pek kısa zamanda meydana gelen temelli ve önemli değişiklik, bir halden başka bir hale dönüşme diye yazıyorlar devrim sözcüğü üzerine.

Öte yandan yaygın kullanımda çok değişik olaylar için kullanılıyor bu kavram. Sanayi devrimi, bilimsel devrimler, neolitik devrim, burjuva devrimi, proleter devrimi vb. gibi.

Benim bu yazıda tartışmak istediğim kavram toplumsal devrim. Toplumsal devrimler ve Liberter düşünce-hareket ilişkisi. Sorunun tartışıldığı boyut böyle daraltılsa bile çapraşıklığından bir nebze dahi yitirmiyor.

Ama çağımız üretim çağı, yaratıma "vakit yok". Kitlelerin ihtiyaçları acil ve büyük, onun için olsa gerek artık devrimler de "üretiliyor", yaratılmıyor. Hepsi birbirine benziyor adeta (Fransız 1789, Şubat 1917 Rus, İran İslam Devrimidışında). Somali, Etyopya, Afganistan, birkaç general biraz aygıt, biraz silah ve parasal destek: Devrim. Ya da ülkenin biri işgal edilmiş, eh belli ki işgal yurttaşları kızdırır, hafif ya da ağır milliyetçilik-toplumculuk sosu, ağır ateşte kızartılır: Devrim. Kısa zamanda meydana gelen temelli ve önemli değişiklik. Je iktidardaki partinin, mülkiyet ilişkilerinin değişmesi filan oluyor. Önce bağırlıyor, çağırılıyor, coşku damarlarındaki kanı harekete geçiriyor, "güçlerimiz ilerliyor", "uluslararası destek", "dünya ezilenleri sizinle birlikte bilmem nere halkı", "zafer! zafer! zafer!"; sonra sonra sessizlik, sessizlik, "savaştan yeni çıktılar", "açlık var, biraz otorite doğaldır", "yardımı sürdürmeliyiz", sonra daha derin bir sessizlik, "eleştirilerim var", "bu kadarı da fazla", "termidor", "ne oluyor?". Derken "ihamet". Hristiyanlık, müslümanlık, protestanlık, 1789, Şubat 1917, 1979 İran ve daha birçokları. İsa, St. Paul, St. James; Muhammed, Ebu Bekir, Ali, Luther, Münzer, Robespierre, Danton, Hebert; Lenin, Stalin, Troçki. Sanki durmadan tekrarlanan bir hikaye. Tarihin başka bir alanında devrimlerde olduğu kadar "tekerrür" bulunmaz herhalde.

Yine de yaşanan bu olayların kimine devrim demek içimizden gelmese de, kimilerini gördüğümüzde hemen devrim diyebiliyoruz.

Etyopya devrimi ile Fransız devrimi farklılığında olduğu gibi. Fakat devrim sanırım iki farklı yönden değerlendirme temelinde yerine oturtulabilecek bir kavram. Bu yönlerden biri içinde yaşadığı yaratım potansiyeli (bu, her zaman onun yaygınlığı ile koşut oluyor), ikincisi de sonuçları. Her iki yönü de değerlendirmek bizim devrim tasarımıımızı nasıl kurduğumuza, bu patlama sürecinin potansiyellerini nasıl tasarladığımıza bağlı.

Liberter hareketin devrim tasarımlarında farklılıklar vardır. Bu ayrımlar özellikle şiddet ve örgüt sorunları çevresinde olmuştur. Fakat Liberter hareketin bir devrimden bekledikleri (yani tasarıma yüklediği) ve devrim sürecinin kendisine atfettiği özellikler tamamen ortaktır. Birincisi, Liberter için devrim geniş insan topluluklarının kendi yarattıkları öz örgütleriyle giriştikleri kendiliğinden hareket niteliğini taşımak zorundadır, ikincisi devrim sonuçları itibariyle yöneten-yönetilen, sömüren-sömürülen, ezen-ezilen ayrımlarını ertelenebilir bir zamanda değil, hemen şimdiden ortadan kaldırmalıdır.

DEVİRİMİN TOPLULUK-KENDİLİĞİNDEN NİTELİĞİ

Liberter hareketlere göre devrimler yapılmaz, onlar olurlar. Bu anlamda "kendiliğindenlik" geniş insan topluluklarının doğrudan etkinlik içinde geliştirdikleri öz inisiyatiflerini, herhangi bir önceden örgütlenmiş düzenek ya da katılaşılmış ilkeleri olan bir örgütten emir ya da direktif almadan ani olarak, kendi öz örgütleri aracılığıyla dışa vurmalarıdır. Bütün devrimlerde bu böyle olmuştur. Fransız devrimi, 1917 Şubat Rus devrimi, 1936 İspanya, 1979 İran İslam devrimitopluluk ve kendiliğindenlik dinamikleri açısından "gerçek" devrimlerdir. Ne yazık ki, sonuçları açısından değil.

Liberterlerin devrimlerini topluluk dinamiği ve kendiliğindenlik bağlamında böyle tanımlamaları ahlaki bir ön yargı ile çoğunluk aramalarından kaynaklanmaz. İstenen, çoğunluğun sağladığı meşruiyet değil, çoğunluğun sağladığı etkinlik, çeşitlilik ve yaratıcılıktır. Etkinlik, devrimin çokça karıştırıldığı bir kavramdan, "savaş"dan kurtarılmasını sağlayacaktır. Savaş bütün Liberter devrim-

lerin dūřmanıdır. Zorunlu bir savaşın gerekleri aynı zamanda bir devrimin bütün temel yönelişlerinin boğulması, üstelik daha çok başta boğulması olacaktır. Fransız, Rus, İspanyol ve İran devrimleri savaşa dayanarak boğulmadı mı? Bütün iç savaşlar ya da savaşlar da (bu ikisinin aynı kefeye konulmaması gerektiğini belirteyim, i savaşlarda zordan çok şiddet, savaşta şiddetten çok zor hakimdir sürece) i savaşlarda devrimciler her ne kadar coşkunun ve yaratıcılığın hayranlık verici sahnelerini yaratmışlarsa da, devrimin gerekleşebilirliğinden toplulukları uzaklaştıran olaylardır.

Çeşitlilik; eşitlilik toplulukların kendiliğinden hareketlerinin sonsuz düzeyde içerdiği bir olgudur. Bütün devrimlerin tarihinde görülmüştür ki, özgürlüğün, "eşitlilik içinde birliğin" garantisi toplulukların öz örgütleridir. Siyasi partiler böylesi bir özgürlüğün düşmanı olmuştur her zaman. Fransa'da komnler, şubat 1917 Rusya'da "Sovyetler", İspanya'da yine komnler ve İran'da "şura"lar. rgtl otoriter azınlıkların ilk hedefi bütün devrimlerde, önce ya bu örgütleri denetim ve baskı altına almak ya da yok etmek olmuştur.

Yaratıcılık, yaratıcılığa gelince, devrimler toplulukların ani eylemliliklerinin, onların bütün potansiyellerini küçümseyen ve bütün yaratıcılığı 'rgtleanmış soyut akla" yani "devrimci parti"ye bağlayan avalları şaşkınlıktan şaşkınlığa düşürdüğünü göstermiştir. 1916'da İsviçre'de konuşan Lenin, "devrimi kendi kuşaklarının göremeyeceğini" söylüyor, "Temmuz günleri" karşısında "devrimci" bolşevik partisi paniğe kapılıyordu. Aynı zamanda bu çeşitlilik içindeki yaratım ve yeni bir insan öz-tasarımının dinamiğini güçlendirebilecek tek öğedir. Yani ipe sapa gelmez yeni bir ahlağın, yani yeni bir insanın.Yeni bir ahlağın yaşayabilir olması da onun insanların ne kadar geniş bir kesimince, ortaklaşa savunulur olduğuna bağlıdır.

"Kitleleri". kutsamak, "kitlelere" kendilerinde olmayan değerler vermek değildir bu. Çoğunluğun yaptığının "doğru" bulunduğu anlamına da gelmez. Yalnız şu anlama gelir, sadece devrimci azınlıkların "doğruları" ile devrim devrim olmaz. Kitleler devrimci değildir; fakat onlar devrim içinde devrimcidir.

Topluluk-kendiliğindenlik dinamikleri açısından devrimlere şöyle bir göz attık. Şimdi sonuçları itibariyle Liberter devrim tasarımına bir bakalım.

Sosyalistler yıllardır Liberter devrim tasarımını sonuçları itibariyle "hayalci" ve "gerçekleşme şansı yok" diyerek eleştirdiler. Liberter hareket herşeyi hemen istiyor, "şimdi özgürlük!" diyordu. Onlar da o soğuk, bilimsel edaları ile "şu zorunluluk, bu aşama", "koşullar" filan diyorlardı. 20. yy. Marksizm için talih-siz bir yüzyıl, çünkü Marksizm 20. yy.da aslına kesin olarak döndü: otoriteye. Bugün Marksistlere göre de (büyük bir kesimi için) şu ana kadar o "reel", o "gerçekleşebilir" devrimlerden biri bile doğru dürüst olmamış! Yakınma, şikayet ve ihanet kendilerinin, bizim değil, yani biz yakıştırmadık.

Devrimler, tehlikeli eğlencelerdir. Bu nedenle insanlar, devrimden sonra: ustabaşı tarafından yine ezilmek için, "nal" denilen o şeylerin kuyruklarında beklemek için, dünyanın bir yerinde "vatan" uğruna ölmek için, gizli polis tarafından tekrar takip edilmek için; kendilerine yine bir üretici, bir işgücü, bir hammadde olarak bakılması için devrim yapmazlar. Birilerinin bütün bu "zorunlu kötülüklerin" kaldırılacağı zamanı tayin etmelerini de beklemiyorlar artık.

Makhno, Kronstadt 1921, 1953 Doğu Almanya, 1956 Macaristan, 1968 Çekoslovakya, 1979-80 Polonya ayaklanma ve ve direnişleri bu sabırsızlığın en güzel kanıtlarıdır.

Dolayısı ile devrimci toplulukların bayraklarına yazdıkları hiçbir şey, ama hiç birşey, bırakalım "hemen şimdi"yi seneler,onlarca sene sonra bile sosyalistlerin "muzaffer" devrimlerinde gerçekleştirmemiştir. Dinamikleri bakımından bile 20. yy.devrimlerinin ezi-ci çoğunluğu devrim değil ya savaş ya da darbedir.

Sosyalistlerin büyük bir kısmı yeni olacak herşeye devrim demeye bayılırlar. Böylece yüzlerce yıldır ezilen ve yönetilen insanların başkaldırı bayrağına yazdıkları bu kavramı ucuzlatırlar. Dinamiği açısından 1871 Paris komünü, 1917 Şubat devrimi, devrim ise (ki öyledir) Etyopya ve Afganistan ve bütün "Doğu Avrupa devrimle-

ri" birer devrim karikatürüdürler. Sonuçları itibariyle, hristiyanlık ve müslümanlık, budizm, taoizm bir toplumsal devrim ise (ki öyledir) 20 yy. bütün devrimleri insanın öz-tasarımındaki bu radikal değişikliklerle kıyaslandığında yine karikatür olmaktan kurtulamazlar.

Liberter devrim tasarımı insanın öz-tasarımında en az hristiyanlığın ya da müslümanlığın ya da barbar akınlarının yarattığı kadar köklü, fakat onlardan kökten farklı bir değişiklik öngörmektedir. İnsan hep sanıldığı gibi "insan" değildi. Aristo'ya göre "düşünen", hristiyanlığa göre "maddeden arınabilen" müslümanlığa göre, "insan-ı kamil" olabilen, günümüzün egemen tasarımına göre de "üreten" bir yaratıktır. Sonuçları bakımından bir Liberter devrim, ancak gene bir insan öz-tasarımının filizlendiği ve geliştiği, yeniyi henüz yaratamamış, ama "yeniyi yaratmak için kendine özgürlük yaratmış" insanlar tarafından gerçekleştirilebilir.

Devrim bir "peynir-ekmek" davası değildir. Öyle olsaydı eğer, derin bir umutsuzluk içinedüşmeliydik. Bugün, dünyanın en "güçlü" halklarından hiç bir şey bekleyemezdik. Bütün devrimleri de Afrika'nın açlarından bekleyecektik. "Peynir-ekmek" bir devrimin "yan ürünü" olmalıdır. Temel hedefi "peynir-ekmek" olan bir devrim devrimci topluluklara, devrimin gerçek "efendilerine" o kadar çok şey kaybettirir ki, onun adı "zehir-zıkkım" olur. "Herkes ihtiyacı kadar (herkesin kendi belirlediği ihtiyaç kadar) şıar, ancak ihtiyaç kavramının ve herkes kavramının kökten değiştiği bir toplumda mümkündür. Bugünün; adı ister kapitalist ister sosyalist olsun; toplumlarında, otoriteler baskıladıkları insanlara "buyrun istediğinizi istediğiniz kadar alın" deseler, bugünün insanların çoğu ya birbirlerini ezerek ya da çok yemekten çatlayarak ölürlər. Bu durum ne otoritelerin varlığının gerekliliğini ne de o şıarın yanlışlığını kanıtlar. Bu durum sadece ve sadece bugünün insanının, yani "üretici-tüketici" insanın herhangi bir kökten dönüşüm için temel alınamayacağını kanıtlar. "Peynir-ekmek" ancak esas olarak onların fethi hedeflenmediğinde fethedilebilir. "İnsan insanın kurdu" olmaya devam ettikçe, elde edildiği sanılan bu şeyleri diğerlerinden çalmanın yolunu bulacaktır.

Devrim ve devrimci mücadele tasarımı yeni bir insan tasarımına yer vermeyen, hep "gerçekçi" olan bir devrimci hareket ya yeni bir ülkeyi yada bütün dünyayı büyük bir üretim tüketim zincirinin "planlanmış" biçimi olmaktan öteye götüremeyecektir. Yeni bir insan, ihtiyacı olup olmadığını bile kendi kendine sormadan her bulduğu şeye 'mai bulmuş magribi gibi' saldıran insan olamaz. Bundan her yerde bol bol var. Yeni bir insan "devrim" sonrasına ertelenemez. O takdirde ne olan devrimdir ne de olacak olan. Bir devrimci hareket için temel sorun "özgürleşmenin" ve "çeşitlilik içinde birliğin" alanlarını yaratmaktır. Ama unutulmaması gereken bir şey var, o da özgürlüğün bütün insanlar özgür olmadıkça tadı alınabilecek bir meyva olmadığıdır. İşte bu bağlamda yeni insan devrimin önüne de konamaz. Bu tip bugün gerçekleşebilir bir şey olsaydı devrimlere gerek kalmazdı. O bugünden başlayarak gelişen bir süreçte ortaya çıkar ve kendini netleştirir. Devrim, ancak onun etkinlik alanlarını genişletmesi, üzerindeki maddi ve manevi baskıları yıkması, yeni yaratımları için özgürlük yaratmasıdır. İşte devrim burada önemli bir dönüm noktasıdır. O güne dek devrimcilere ivme veren "neyi istemedikleri" iken o günden sonra artık istenilmiyen şeylerin ortadan kalkmasıyla 'istenilen' durumların netleşme süreci başlar. Çoğu zaman otoritenin "maddi" olarak ortadan kaldırılması, insanların, toplulukların zihninde ortadan kalkmasından daha kolaydır. Ve bu, devrimlerin hemen ardından gelen yeni baskılara, yeni yöneticilere insanların önceliklere baktıklarından daha hoş görüyle bakmalarının en önemli nedenidir. Oysa devrimin sıcaklığı, yaratıcılığı ve özgürlüğü ancak zihinlere işleyebildiği ve kendi zihniyetini yaratabildiği ölçüde kalıcı olur. O zaman ki devrimci kitleler yarattıkları özgürlük ortamına ve kendi örgütlenmelerine sahip çıkar ve devrimci kimlikleri kalıcı bir nitelik kazanır.

Kimileri için mistik rakamsal güçleresahip olan "2000"e doğru gidiyoruz. Belki henüz sonuçları itibariyle bir devrimin ne olması gerektiğini öğrenemedik. Ama öğrendiğimiz en az bu kadar değerli. Bir devrimin ne olmaması gerektiğini öğrendik. Ne olması gerektiğini de olana kadar öğrenebileceğimizi sanıyorum. Çünkü hiçbir yeni insan tasarımı teoriler ya da kutsal kitaplardan çıkmaz.

dünyevi ya da ilahi hiçbir otorite bunu kuramaz, fethedilecek olan ne yalnızca "peynir-ekmek", ne de devlettir, insanın bütün bu fetih sürecinde kendini fethederek devrimcileşmesi gerekiyor.

EK II

Onlarca senedir Amerikalılar başta olmak üzere toplumbilimciler (ne demekse) devrim kavramını unutturmaya, bu kavramla ifade edilenlerin hiçbir şey çözmeyeceğine, aksine durumu daha da kötüleştireceğine vb. vb. ikna etmeye çalıştılar insanları. Otoriter devrim modellerini aldılar önlerine ve "demokratik sağduyu"larıyla rezil ettiler, ama onları rezil ederken, devrim kavramını da rezil ettikleri gibi bir kuruntuya kapıldılar.

"Evrım" herşeyi çözecekti, herşey belki iyiye gitmiyordu ama, giden herşeyin iyiye gitmesine "yapıcı" katkılarda bulunulabilir-di. Devrim bir bilinmezlik, bir macera, en önemlisi büyük bir coşkuydu ve böyle durumlar uygar bir toplumun içinde biriktirdiği pislikleri kusması açısından tehlikeliydi. Devrimlerin diktatörlüklerle sonuçlanması kaçınılmazdı. En tehlikeli diktatörlükler popüler bir coşkuyla desteklenen diktatörlüklerdi.

Türkiye'de 12 Mart ve 12 Eylül sonrasında bu tür görüşler anlaşılır bir yaygınlığa kavuştular ve Amerikalıları her seferinde yeni keşfedenler bir kısım eski devrimciler oldu. Üstelik bu yeni Colomb'lar bu "dehşetengiz" keşiflerini, "demokrasi", "özgürlük", "çeşitlilik" vb. gibi içeriğini sadece varolan ve varolagidenlerle doldurdıkları süslü laf salatalarıyla donattılar. Demokrasi: Her partinin seçime katılabilmesi, Özgürlük: Herhangi birtoplumsal etkinlikte bulunmama, yani bir şeylerden arınmak (ama birşeyler için değil), Çeşitlilik: Varolan ve varolagiden herşeyin bir süper market zenginliğine kavuşmasıydı onlar için. Görmedim, duymadım, konuşmadım.

Etkinliğin tek mümkün yolunun iktidar olduğunu düşünen diğerleri yani otoriter devrimciler ise onca eleştirdikleri toplum bilimcilerle bir noktada tam da uyum içindeydiler.Devrim, otoritesiz olmazdı ve bu otorite de ancak ve ancak bilmem ne diktatörlüğü olabilirdi. Bu, kabul edildi ve üstelik savunuldu. "Ne yani el-

diven mi giyecektik?" Yaptıklarımız yüzyıllardır ezen, sömüren, yöneten otoritelerin yaptıklarına benzeyebilirdi ama bu benzeşmeden korkmazdık, çünkü aslında biz farklıydık.

İnsanlar ne herşeyi bilen toplumbilimcilerin, ne de yine herşeyi bilen otoriter devrimcilerin bildiği gibi davrandılar ve davranıyorlar. Varolan gerçeklikten başka hiçbir şeyi hesaba katamayan ve dünyayı düştükleri kuyunun ağzı kadar sanan toplumbilimciler, sağduyu ve uygar ilişkiler gibi çözüm yolları varken, insanların neden birdenbire alevlendiklerini neden Vandallaştıklarını anlayamıyor ve paniğe kapılıyorlar. Kitle psikolojisi falan gibi kavramlara sığınıyorlar sonuç olarak. Yine varolan gerçeklikten başka bir şeyi tasarlayamayan otoriter devrimciler, bütün temel tespitlerde toplumbilimcilerle anlaşabilirler ama onlar diktatörlükten korkmuyor ve onu istiyorlar, tabi diktatör kendileri olmak şartıyla. Aralarında çok yakın hoca-öğrenci ilişkileri ve kan bağları var, Kautsky ile Lenin arasında olduğu gibi.

Evet, insanlar önlerine koydukları sorunların çözümlerini de taşırlar. İnsanlar devrim sorununu "devrim olmamış" ve sözümona "devrim olmuş" ülkelerde yeniden yeniden sağduyusuz bir tarzda, tankları, topları ve hele en önemlisi türlü çeşitli nükleer füzeleri hesaba katmadan kendi önlerine koyuyorlarsa bu, sorunun çözümü de bulunabilir demektir. Bu sorun gündemden çıkmadıkça liberter hareket de insanlığın gündeminden çıkmayacaktır.

Ama devrim ve oluş biçimleri itibarıyla devrimler, otoriter olsun, liberter olsun genişçe tartışılması gereken karmaşık sorunlardır. Otoriter sonuçlar doğuracağı ve yeni demirotoriteler yaratacağı daha oluşum süreci içinde açıkça ortada olan devrimler vardır ve otorite tarafından teslim alınan ya da ona zevkle teslim olan devrimler vardır. Liberterler için sorun bir devrimin oluşum süreci içindeki bu türden dinamikleri tanımak ve onlara karşı mücadele etmektir. Darbeleri devrim olarak tanımlamadığımızda geçmişte oluş biçimleri itibarıyla kabaca üç tür devrimle karşılaşırız. Savaş devrim, iç savaş devrimler ve ayaklanma devrimler. Böylesi bir sınıflamaya gitmenin tehlikelerini bilincinde olarak, fakat genel bir betimlemeye ulaşabilmek amacıyla bu sınıflamanın yapıldığını bilinmesini isterim.

Yukarıdaki bölümde kısaca değindiğim iç savaş-savaş ayrımını biraz derinleştirmek istiyorum. Böyle bir derinleştirmeye gidebilmek için öncelikle sıkça karıştırılan iki kavramı birbirinden ayırmak gerektiğine inanıyorum. Bunlar zor ve şiddet kavramlarıdır.

Zor'dan belirli bir otoriter kurum tarafından, belirli bir statüko-yu sürdürmek adına, kurumsallaşmış araçlarla, kodlanmış kurallarla uygulanan dolaysız fiziksel yaptırım gücünü anlıyorum. Hapisaneler idam cezaları, devletlerarası savaşlarda kullanılan güç gibi.

Şiddetten, bireyler ya da topluluklar tarafından kurumsallaşmadan, kodlanmış kurallara uymaksızın uygulanan ani ve kendiliğinden fiziksel güç kullanımını anlıyorum. Kendisine şiddet ya da zor uygulanan bir topluluğun ani tepkisi, bir kızgınlık ya da öz savunma anında ortaya çıkan bir cinayet ya da yaralama olayı gibi.

İç savaş ve savaş devrimler bu ikilem (ve bu kaygan bir düzlem-dir) içinde bir o yana bir bu yana gider dururlar.

Tarihte savaş devrimler, iki durumda ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi ve iç savaşa daha uzak olanı bir ülkenin, başka bir devletin silahlı güçleri (ordusu) tarafından istila edilmesi sonucunda ortaya çıkan türdür. Yugoslav devrimi, Arnavutluk devrimi gibi. Yaygın olarak sanılanın aksine bir halk bir orduyla savaşamaz. Tarih bütünlüğünü koruyan bir ordunun böyle bir savaştan her zaman galip çıktığını göstermiştir. Bu, bir halk bir orduyla mücadele edemez anlamına gelmez, ama bir orduyla savaşmak ayrı şeydir, mücadele etmek ayrı şey.

Böyle bir işgal durumunda, politik ve ideolojik, kültürel, moral bütün unsurlar işgal edilen ülke halkının yanındadır. Yine de bir savaş ortamında silahlar ve onların organize kullanılışı en az bu etmenler kadar önemlidir. Bütün bu durumlarda bir orduyla savaşamayacağı ortaya çıkar. İşgal edilen ülkenin halkı, politik partileri, sendikal ya da kültürel örgütleri yeterli fizik ve moral gücü biraraya getirebilecek moral ve ideolojik bayrak altında örgütlenir ya da varolan örgütleri genişletir ve bunlara bağlı olarak bir ordu kurmaya girişirler. Bir orduyla, ancak bir ordu savaşır. Fakat bir ordu özellikle modern bir ordu, modern bir toplumun çelişkileri bariz-

leştirilmiş bir görüntüsüdür. Ortaya hiyerarşik, otoriter,cepheden kaam vuran, giderek hakim olduğu bölgelerde kendi kanunlarını koyan, bunlara uygun kurumları oluşturan, otoriter bir mini toplum çıkar. Böyle bir toplum, örneğin kendi bölgesinde zorla askere almalara, vergiler koymaya vb.lerine başlar. Artık devrimin kaderi belirlenmiştir: otoriter ve  merkeziyetilikle sonuçlanacak bir devrim.

Savaş devrimlerin ikinci bir türü, Mao'nun formüle ettiği, belirli bir bölgede gelişen ve kendi iktidarını kuran güçlerin ülkenin geri kalanına kendi iktidarını taşımasıyla sonuçlanan devrimlerdir. in devrimi, Vietnam devrimi gibi. Burada savaşı iç savaşa zoru şid-Jete daha yakın kılan olgu, 'i düşmanların"Ja güçlü konumlarını sürdürüyor olmalarıdır. Fakat her iki durumda da devrim hareketine girişen insan topluluklarının daha sürecin en başında onbaşı, binbaşı, bakan, komiser, sorumlu, sorumsuz olarak özgürlük ve moral dönüşüm isteklerini bir yana bırakmalarıdır. şüphesiz özgürlük istemi ulusun özgürlüğü haline gelmiştir ama insanlar nedense hem "ulusun" hem de bireyin özgürlüğünü birarada tasarlamaya yanaşmazlar.Dolayısıyla devrim, ona katılanların istemlerinde, tasarımlarında,  z rg tlenmelerinde değil, parti ve ordu şeflerinin kafalarında şekillendiği gibi ortaya çıkar. Simon de Beauvoir, "Yaşlılık" adlı kitabında, savaştan önce çalıştığı fabrikada patronunun arabasını temizleyen, savaşta Tito'nun partizan birliklerinde dövüşen ve savaştan sonra "Sosyalist Yugoslavya"da ceketine iliştirilen bir kahramanlık madalyasıyla şimdi "m d r" olmuş aynı kişinin arabasını yine temizleyen eski fakat artık yaşlı bir partizanın öyküsünü anlatıyordu. Bu  yk  tekil değil tipiktir.

İç savaş devrimlerde de durum savaş devrimlerdekine benzer. Yalnız bu durumda, kültür, dil, din ve benzeri gibi moral unsurlar genellikle geri planlara kaydığından ortaya çıkan cepheler daha fazla "seçilmiş" cepheler olmuştur. İç savaş uzadıkça cepheler kemikleşecek, kurumsallaşacak, kodlanmış kurallar oluşturacak: istemler, iç savaşın "gereklilikleri" karşısında erimeye başlayacaktır. İç savaş ve savaş devrimler, devrimin liberter bir devrim olmasını eğer imkansız k lm yorsa- imkansıza çok yaklaştıran

durumlardır. Bütün bunlar, Yugoslavlar ya da Arnavutlar Nazilere karşı savaşımlarıdır. İspanya'da Franko'ya karşı dövüşülmeseydi anlamına gelmez. Öyle bazı durumlar olur ki, insanlar ehven-i şerleri şartlı olarak, mücadelelerini sürdürerek seçebilirler. Bütün bunlar, savaş ve iç savaşın, militarizmin her türlüşünün liberter bir devrimin önüne aşılması imkansız ya da imkansıza yakın güçlükler çıkaracağı anlamına gelir. Ve liberter hareketlerin anti-militarizm ilkesinin öyle kendi halinde boş bir ilke olmadığını gösterir. Her savaşı eleştirmeyen biri, hiçbir savaşı eleştiremez.

AYAKLANMA DEVRİMLER

Savaş ya da iç savaş olmayan devrimler de vardır tarihte. Büyük Fransız devrimi, Şubat 1917 devrimi, 1936 Temmuz İspanya devrimi, 1979 İran devrimi böyle devrimlerdir.

Bu tür devrimlerde bir ordunun bir halkla savaşını, militer aygıtları, statik "kurtarılmış bölgeleri" ve benzerlerini göremeyiz. Bu tür devrimlerde şiddet ögesi tartışılmaz bir şekilde zor ögesine basındır. Kitlelerin ani ve kendiliğinden eylemleri daha çok moral etkileriyle zor aygıtlarını dağıtır, böler, etkisizleştirir.

Çoğu zaman korkunç insan kıyımları, giyotin ve mitralyöz figürleriyle birarada insan tasarımlarına sokulmaya çalışılan bu tür devrimler, genellikle sanıldığından çok daha az kıyııcıdır ve bir toplumda bir şeyleri "kurmak" için çok daha fazla enerji bırakır geride. Bu tür devrimlerde bir toplumun kaybettiği insan sayısının toplamı, iç savaş ya da savaş devrimlerde meydana gelenlerin yanında, hele hele iki devletin giriştiği bir savaşta kaybedilenlerin yanında, devele kulak gibi kalır.

Yine bu tür devrimlerde halktan ayrı ve militer bir tarzda örgütlenmiş bir silahlı güç ya da etkin bir silahlı güç sözkonusu değildir. Ve militan bir halk, soğukkanlılıkla tasarlanmış, kurumlaşmış bir militer aygıttan çok daha az kıyııcıdır. Bu bağlamda bir hiyerarşiy-le kurumlaşmamış militan bir halk militer bir tavrın en etkili panzehiridir.

Fakat bugüne kadar görüldüğü gibi, ayaklanma devrimler, sorunsuz değildir. Otoriter zihniyet ve onun bir yansıması olan militarizm böylesi devrimlerde öz-örgütler içinde ya da çevresinde kurumsallaşmamış olsalar da -ki genellikle kurumlar vardır- aç kurtlar gibi dolaşacaktır. Onun içinden beliren otoriteye yönelik her eğilim ya da tavrın üzerine yine aç kurtlar gibi atılacaktır. Yukarıda örnek olarak verdiğim bütün ayaklanma devrimlerinde de böyle olmuştur. Ama daha önce "Kara"nın 2. sayısında "Liberter Düşüncenin. Üç Sacayağı -1- adlı yazımda belirttiğim düşüncemi tekrar vurguluyorum:

"..konu insansa orada hiçbir şeyin garantisi yoktur. Garanti arayanlar selvi ağaçlarının altına gitsinler. orada sonsuz bir huzur var."

Konu insansa sadece olasılıklar ve bu olasılıkları araştıran istemler vardır.

Liberter devrim tasarımı anti-militer bir devrim tasarımı olmak durumundadır. Ancak anti-militer ve evrensel bir devrim tasarımı. devrimin pozitif sürecinde açlık, sefalet, yıkım, bir toplumun en değerli insanların kaybı gibi ve otoriter devrimcilerin hem kendi tasarımlarının ürünü olan hem de sonradan kendi otoriterliklerinin gerekçeleri haline gelen ("Rusya'da açlık vardı") bu sorunları asgariye indirmeye yönelik olmalıdır. Bunun da tek yolu insanların doğrudan etkililik içinde öğrenmeleri ve bugünün insanı olmaktan çıkmaya başlamalarıdır.

Şüphesiz bu ya da başka türlü tasarımlar. Liberter hareketler, kendi tasarımları gibi olmayan yerlerde bulunmazlar, anlamına gelmez. Tasarımlar yaşamda nadiren gerçekleşir ya da hiç gerçekleşmez, ama onların varlığı (bu varlık kuramsal ya da yaygın bir kanı şeklinde olabilir) gerçekliği biçimlendirmeye katkıda bulunacaktır. Liberter hareketler, kendi tasarımları gibi olmayan birçok devrim hareketine katılmış ve onları zorlamışlardır. üstelik bazen yenilgiyi ve trajediyi önceden göre göre.

SONUÇ

Hiçbir metin yazılıp bittiğinde hedeflediği süreci bitirmiş değildir. Başlatmak istediğim tartışma için de böyle bu. Bu metnin "doğruyu" ya da "tek doğruyu" anlatan bilimsel ve sözümona bilimsel metinlerden birçok farkı vardır. Fakat bence aradaki en önemli fark önyargısını onlardaki gibi gizleme ve süslemeye çalışmaksızın baştan ve açıkça söylemesindedir.

Bu nedenle bir bütün olarak otoriter yaklaşımlara kapalıdır. Çünkü onların önyargılarına tamamen zıt bir kutupta oluşturuldu.

Ama bu metin toplumsal devrimin biricik tasarımı vermek iddiasında hiçbir zaman olamayacak liberter bir önyargı temelinde yazıldığı için, liberterlerin eleştirilerine sonuna kadar açıktır. Bu metinde hedeflenen, özgürlük önyargısına uyumlu muhtemel dönüşüm dinamiklerinden birine dikkat çekmek, tartışmayı bir noktadan başlatmaktır. Özgürlüğün ise ne düşüncede ne pratikte bir yolu yoktur. O, yolların da çeşitliliğidir. Diyalog ve liberter hareket, bu olanaklılığı kavradığında ve genel negatif düşünce ve tavır alışının yanısıra pozitif düşünce ve davranışların ortak ahlâki zeminde tartışmaları temelinde gelişebilecektir.

Özgürlük istiyoruz ve özgürlük: "biz ona doğru hareket ettikçe durmadan genişleyen ufuktaki bir noktadır."

KOV Bahil
525 TL